

Acest suport de curs a fost realizat de catre Dr. Olivia Todorean, si modificat si adaugit de Dr. Bogdan Radu si Carmen Greab.

Teoria relatiilor internationale

I. Informatii generale

Lect. Dr. Bogdan Radu, asist. drd. Greab Carmen

Str. G-ral Traian Mosoiu nr. 71,

Cluj-Napoca 400132

Tel: +40-264-431505

Fax: +40-264-406054

Email: **Bogdan.radu@fspac.ro**

Teoria Relatiilor Internationale

Codul cursului

Anul II, Sem I

Obligatori

Consultatii: Luni, 10-12

Conditionari si cunostinte prerechizite

Studentii inscrisi la cursul de Teoria Relatiilor Internationale trebuie sa fi acumulat cunostinte la cel putin trei cursuri principale, inaintea momentului audierii acestui curs: Introducere in Relatii Internationale, Introducere in stiinte politice si Introducere in metodologia cercetarii sociale. Introducerea in stiinte politice a prezentat studentului domeniul larg al studiilor politice, iar introducerea in metodologia cercetarii stiintelor sociale a pus bazele epistemologice ale acestor studii. Introducerea in relatii internationale a familiarizat studentul cu conceptele principale din subdomeniul relatiilor internationale si, de asemenea, a pus fundamentele abordarilor teoretice ale relatiilor internationale, a caror analiza detaliata va servi drept obiectiv principal a acestui curs.

Descrierea cursului

În cadrul acestui curs studenții vor explora principalele teorii ale relațiilor internaționale, înțelegând necesitatea folosirii acestora în procesul de înțelegere și analizare a sistemului internațional. Teoriile vor fi introduse în ordine cronologică, explicându-se apariția fiecărei abordări ca o reacție la teoriile predecesoare. În același timp, se va urmări integrarea teoriilor relațiilor internaționale în evoluția teoretică din științele politice și științele sociale la modul general. Teoriile prezentate și analizate în acest curs sunt: idealismul, cu varianta sa mai târzie liberalismul, realismul, și teoriile postpozitiviste. Astfel, se vor trece în revistă principalele abordări ce au caracterizat relațiile internaționale în secolul douăzeci, încercându-se în permanență să se facă o paralelă între teorie și practică, între abordarea științifică a relațiilor internaționale și practicarea diplomatiei. Astfel studenții vor observa o legătură stransă între principiile de bază ale teoriilor studiate și evoluția evenimentelor pe scena internațională.

Organizarea temelor în cadrul cursului

Cursul de teoria relațiilor internaționale conține trei module. Luată împreună, aceste trei module surprind teoriile importante ale domeniului relațiilor internaționale, și oferă studentului o imagine dinamică asupra acestuia. În primul modul se va discuta importanța teoriei în înțelegerea evenimentelor din sfera relațiilor internaționale, și se va insista asupra virtutilor dar și limitărilor modelelor teoretice la modul general, și al celor din științele sociale în mod special. Tot în acest prim modul se vor introduce cele două teorii rivale ale relațiilor internaționale, respectiv liberalismul și realismul. În cel de-al doilea modul se va urmări această rivalitate și rezultatele sale în evoluția suferită de sistemul internațional în a doua jumătate a secolului douăzeci, punându-se accentul pe neorealism și neoliberalism. Se va arăta cum rezultatul principal al rivalității între idealism și realismul clasic, este o apropiere între cele două mari teorii, astfel încât neoliberalismul și neorealismul împărtășesc mult mai multe concepte și abordări decât teoriile predecesoare lor. În al treilea modul se va discuta dezbaterile pozitivism/post-pozitivism, ca o schimbare paradigmatică la nivelul științelor sociale. În acest context se vor introduce teoriile mai „noi” ale relațiilor internaționale, precum constructivismul, feminismul și teoria critică.

Sucesiunea acestor module se bazează pe evoluția istorică a acestor teorii, și urmărește o prezentare logică și secvențială. Pentru fiecare din aceste teorii, la sfârșitul fiecărui modul se găsesc surse bibliografice care conțin informații mai sofisticate pentru fiecare dintre teme. Bibliografia se găsește în format tipărit la biblioteca Facultății de Științe Politice, Administrative și ale Comunicării.

Formatul și tipul activităților implicate de curs

In cadrul cursului de Teoria relatiilor internationale, studentul are libertatea de a alege cum sa isi gestioneze timpul si resursele. In cadrul celor doua intalniri trimestriale prevazute, se vor atinge doua puncte principale. In primul rand, profesorul va sintetiza informatia cuprinsa in suportul de curs pana la acea data, si clarifica semnificatia unor termeni. In al doilea rand, in cadrul fiecărei asemenea intalniri, studentii se vor angaja in dezbateri pe marginea temelor principale prezente in curs, si parcurse in prealabil. La a doua intalnire, accentul va cadea mai mult pe dezbateri, data fiind parcurgerea in totalitate a materiei pana la acel moment.

Material bibliografice obligatorii

Adrian Miroiu et al. *Manual de relatii internationale*. Polirom 2006.

Zapartan, Liviu-Petru *Relatii internationale*. Studia 2001.

Materiale si instrumente necesare pentru curs

Nu e necesar nici un material sau instrument specific pentru acest curs.

Calendar al cursului

Modulul I: Rolul studierii teoriilor in stiintele sociale si teoriile fondatoare ale Relatiilor Internationale

Unitatea 1: Definirea teoriei in RI si discutarea rolului ei.

Unitatea 2: Idealismul ca prima teorie fondatoare

Unitatea 3: Realismul clasic ca teorie fondatoare, prin contestarea idealismului

Modulul II: Teoriile de tranzitie spre o 'stiinta' a Relatiilor Internationale

Unitatea 1 : Realismul waltzian (neorealismul)

Unitatea 2: Institutionalismul neoliberal (neoliberalismul)

Unitatea 3: Neorealism versus neoliberalism

Modulul III: Dezbaterile de actualitate in Teoria Relatiilor Internationale

Unitatea 1: Dezbaterile pozitivism – postpozitivism (prezentarea pozitivismului si a diferitelor curente post-pozitiviste) prelegere si discutii

Unitatea 2: Abordari recente in Teoria Relatiilor Internationale

Unitatea 3: Concluzii. Utilitatea teoriilor pentru lumea internationala contemporana. Discutii pe marginea evenimentelor. Pregatire pentru examen

Politica de evaluare si de notare

Studentii vor fi notati atat pentru participarea la dezbaterile din cadrul intalnirilor cat si pentru o lucrare de cercetare finala. In cadrul dezbaterilor studentii vor avea contributii, bien documentate atat din punct de vedere teoretic cat si al evenimentelor internationale contemporane. In cadrul acestor dezbateri, studentii pot acumula 2 puncte din nota finala. Lucrarea de semestru reprezinta 7 puncte din nota finala. Aceasta va avea 8-10 pagini, va fi spatiata la un rand si jumata, si caractere de font 12. Lucrarea este un eseu argumentativ, in cadrul caruia studentii isi vor alege un conflict sau eveniment international contemporan, il vor prezenta, si vor prezenta modul in care una din teoriile relatiilor internationale studiate la curs explica acest fenomen. Astfel, teoria aleasa va fi caracterizata, fiind discutate atat avantajele cat si dezavantajele sale.

Elemente de deontologie academica

Plagiatul este o forma a fraudei si deci pedepsit ca atare. Pentru mai multe informatii referitoare la ce este plagiatul va rugam sa accesati link-ul de mai jos:

http://www.polito.ubbcluj.ro/polito/documente/reguli_plagiat.pdf

Studentii cu dizabilitati

Studentii cu dizabilitati intelectuale sau motorii sunt rugati sa se adreseze profesorului pentru a-i solicita sprijinul in cazul in care intampina dificultati atat in parcurgerea acestui material cat si in satisfacerea cerintelor.

Strategii de studiu recomandate

Acestea se regasesc in cadrul fiecarui modul in parte.

Modulul I: Rolul studierii teoriilor in stiintele sociale si teoriile fondatoare ale Relatiilor Internationale

Obiectivele modulului:

- Prezentarea unei versiuni asupra rolului studierii teoriilor in stiintele sociale
- Stimularea (prin predare, teme si tutoriat) a reflectiei studentilor cu privire la rostul teoriilor sociale, inclusiv internationale
- Intelegerea contextului istoric de aparitie a primelor doua teorii care prin ideile lor au fondat disciplina Relatiilor Internationale, ca un domeniu distinct de filosofia politica sau studiul istoriei
- Intelegerea diferentelor de substanta dintre cele doua teorii fondatoare

Recapitulare:

Pentru inceput, incercati sa va aduceti aminte de conceptele principale de la Introducere in relatii internationale, precum realism si liberalism, balanta de putere, niveluri de analiza, sistem international, hegemonie, interdependenta, colaborare.

Strategii de studiu recomandate:

Cititi mai intai unitatea numarul 1 si reflectati asupra intrebarilor de autoevaluare. Asigurati-va ca ati inteles definitia teoriei propusa aici si ca ati dezvoltat o versiune proprie cu privire la sensul studierii teoriilor sociale pentru intelegerea realitatii sociale. Va puteti sprijini pe fragmentele indicate din cartea lui King, Keohane si Verba, "Fundamentele cercetarii sociale". Abia apoi treceti la lecturarea primelor doua teorii fondatoare, Idealismul respectiv Realismul. Pentru buna intelegere a lor, acordati o atentie speciala (sprijinindu-va inclusiv pe lecturile de istorie si cunostintele anterioare) contextului istoric in care au aparut primele lucrari idealiste, respectiv realiste. Chiar daca nu veti avea tema toate exercitiile de autoevaluare, parcurgeti-le, mental cel putin, pe toate.

Schema logica a modulului

- Introducerea conceptului de teorie in general, si conceptul de teorie a relatiilor internationale ca o modalitate de interpretare si structurare a informatiei
- Introducere si analiza a doua teorii importante ale relatiilor internationale: idealismul si realismul
- Realizarea legaturii intre teoria si istoria relatiilor internationale, intre relatiile internationale ca subiect de studiu si relatiile internationale ca evenimente curente

Unitatea 1. Rolul teoriei in stiintele sociale si in studiul relatiilor internationale

Concepte cheie: teorie, ideologie, realitate sociala, functiile teoriei.

1.1. Consideratii generale asupra unitatii

Desi gandit ca prelegere de deschidere pentru materia Teoria Relatiilor Internationale, cursul de fata porneste de la cateva constatari personale si isi propune tocmai de aceea o abordare mai generala a rolului pe care teoria il poate juca nu doar in studierea relatiilor internationale, ci a socialului in diferitele sale aspecte.

Am ales aceasta modalitate de a incepe un curs de teoria relatiilor internationale plecand de la constatarea repetata, an de an, materie de materie, a modului partial sau chiar eronat in care este inteles insusi conceptul de 'teorie' in domeniile stiintelor politice. Indiferent de abordarea teoretica particulara sau de disciplina studiata, este indiscutabil ca nu putem ajunge la rezultate de intelegere sau de cercetare valide in absenta fundamentarilor teoretice. Si totusi, perceptiile comune despre teorie sunt mult mai bine surprinse de sintagme populare gen 'teoria ca teoria, dar practica e grea', 'ce sens are sa invatam atata teorie, mai bine sa invatam lucruri practice'. O reflectare asupra rolului teoriei in stiintele sociale mi s-a parut cu atat mai importanta cu cat aceste perceptii determina de multe ori atitudinea mai generala despre materiile din facultate, (non)necesitatea lecturilor de un anumit tip si directionarea intereselor in alta parte. Ori tocmai fundamentarea teoretica si rigoarea conceptuala deosebeste, alaturi de metoda, studiul universitar al stiintelor sociale de simpla opinie despre subiectele sociale.

Un alt set de observatii se refera de altfel si la nedumeririle si dezbaterile pe care mediile universitare din stiintele sociale le prezinta ele insele cu privire la functiile teoriilor sociale si la locul pe care teoria il ocupa in cercetare si chiar in cunoastere. Folclorul didactic este surprins, intr-una din perceptiile posibile, in sintagma 'sa nu lasam niciodata faptele sa stea in calea unei bune teorii' sau in cea opusa 'sa gasim adevarul, faptele, nu teoriile'.

Pe baza acestor consideratii, mi s-a parut foarte important sa ofer studentilor in deschiderea cursului de teoria relatiilor internationale o varianta de definire, interpretare si prezentare a rolului pe care teoriile il joaca in studierea socialului. Ceea ce vi se prezinta este de fapt doar o versiune din toate cele posibile pe acest subiect. Ea este plasata in contextul dezbaterii dintre pozitivism si postpozitivism, care in relatiile internationale a fost numita a patra dezabtere. Prelegerea sintetizeaza de fapt abordari foarte noi, neconventionale ale teoriei si ideii de teorie in relatiile internationale, plecand de la teoria critica, postmodernism si constructivism. Alegerea acestei variante se bazeaza pe doua considerente: 1.) sunt curente teoretice foarte recente care domina dezbaterile disciplinelor, mai cu seama in mediul european, si cu care studentii nu au sanse sa fie familiarizati inca; 2.) sunt curente teoretice care sfideaza foarte mult din ceea ce s-a scris pana acum si tocmai de aceea provoaca mai multa reflectie, care in final este singura reactie dorita din partea studentilor.

1. 2. Rolul teoriei in stiintele sociale si in studiul relatiilor internationale

Teoria - definitie propusa:

Set coerent de idei si argumente care ofera o anumita intelegere a unui aspect al socialului, formulat potrivit unor rigori academice si acceptat si/sau disputat ca atare.

Functiile teoriei:

- a) teoria structureaza realitatea, o numeste si o clasifica (ex. studenti – diferiti de alti tineri; diferiti de alte aspecte ale acelorasi persoane, cum ar fi meloman, etnic roman sau maghiar, fiu/fiica, parinte, etc.; statutul de student, cu intregul univers de relatii, drepturi, obligatii, procese pe care le presupune porneste de la diverse teorii despre educatie, invatamant, obligatii sociale, drepturi ale indivizilor, etc.. Exemplu pentru relatiile internationale: Romania, stat suveran, s.a.m.d.)
b) teoria simplifica realitatea si o schematizeaza (organizeaza de exemplu contactele interumane si sociale din lumea aceasta care se desfasoara cu baze teritoriale in tari distincte in relatii internationale; schematizeaza actorii in doua tipuri, statali si non-statali)
= teoria are o functie explicativa si de structurare a realitatii
- teoria indica implicit sau explicit la ce sa ne uitam din tot ce se intampla in jurul nostru (ghideaza observatia) (in virtutea unor teorii dezvoltate anterior stim ca daca analizam politica externa americana, nu vom urmari declaratiile lui Larry King sau Madonna ci mai degraba declaratiile presedintelui Bush, ale lui Collin Powell, etc.; avem la baza niste teorii despre stat, guvern, modul de luare a deciziilor, modul de implementare a lor)
= teoria are o functie orientativa
- teoria evalueaza aspecte ale realitatii, actiuni, decizii, teorii anterioare, in termeni de adevarat/fals, bine/rau, corect/incorect (teoria suveranitatii interne si externe amendeaza interventia in Kosovo ca gresita; teoria interventionismului si teorii ale drepturilor omului evalueaza interventia in Kosovo ca necesara)
= teoria are o functie normativa
- teoria ofera indicatii sau contine implicatii pentru ceea ce este de facut sau ceea ce nu trebuie facut (ex. teoria securitatii colective solicita dezarmarea; teoria balantei de putere subliniaza rolul armelor nucleare; teoria statului bunastarii solicita implicare statului; teoria statului minimal solicita opusul)

= teoria are o functie prescriptiva

NB. Nu este propriu tuturor teoriilor sa faca prescriptii explicite. Functia prescriptiva se traduce pe de o parte ca o facilitare a elaborarii unor prescriptii pornind de la argumentele teoretice; pe de alta parte, asumtiile oricarei teorii implica prescriptii (cazul extrem in care nici o prescriptie nu face decat sa indice o perpetuare a realitatii in forma existenta)

- teoria legitimeaza, motiveaza, atribuie autoritate, justifica relatii intre entitati (ex. atribuie rolul si legitimeaza un non-cetatean al Romaniei, de exemplu secretarul general NATO, lordul Robertson, sa faca evaluari despre Romania carora sa li se acorde toata atentia)

= teoria are o functie de legitimare

1.3. Concluzie propusa: Teoria in stiintele sociale este realitate si invers! Cele doua se construiesc reciproc.

Explicatie: Desi pare foarte dura, afirmatia de mai sus este facuta in sensul ca nu exista realitate sociala pe care sa o cunoastem, despre care sa putem dezbate si care sa fie lipsita de orice element teoretic (theory-free); dar si in sensul in care nu exista teorie sociala, oricat de indepartata ni s-ar parea, chiar utopie, care sa fie lipsita de elemente concrete, 'practice' (fact-free). Teoria formeaza si modeleaza ceea ce intelegem noi prin 'realitate', cel putin in domeniul socialului. Teoria numeste 'realitatea', fara de care viata sociala ar fi prea diversa, complexa, indepartata sau prea risipita pentru a putea fi cunoscuta. Tot ceea ce cunoastem drept 'realitate' este mediat de concepte si teorii.

1.4. Chestionar de autoevaluare:

- ce inseamna o teorie buna?
- ce inseamna o teorie 'adevarata'?
- care este diferenta dintre teorie si ideologie?
- exista diferente de functii intre teoriile stiintelor exacte si teoriile stiintelor sociale?

Unitatea 2. Idealismul ca prima teorie fondatoare

Concepte cheie: idealism, securitate colectiva, comert international liber, pace prin lege, organizatii internationale, autodeterminarea popoarelor.

2.1. Contextul istoric de aparitie a idealismului, ca prima teorie a Relatiilor Internationale

Domeniul Relatiilor Internationale nu poate fi inteles fara o intelegere a contextului istoric in care a inceput sa se contureze. Un rol special il au toate evenimentele si desfasurarile care au dus la Primul Razboi Mondial si la dimensiunile acestuia. Durata razboiului, caracterul lui ‘total’ in sensul implicarii internationale, mobilizarii interne, armelor utilizate si numarului de victime, a luat atat politicianii cat si opinia publica prin surprindere. Faptul ca asemenea atrocitati s-au putut intampla a dus la o serie de intrebari esentiale despre natura statelor, politica externa, natura razboiului, ordinea mondiala si posibilitatea pacii in lume. Toate aceste intrebari se refereau de fapt la ceea ce astazi numim Relatii Internationale (de aici inainte, cand este vorba despre domeniu de studiu, si nu realitatea studiata, prescurtam RI).

Razboiul a condus la o concluzie majora, in lumea publicistilor, ziaristilor, politicianilor si universitarilor: relatiile interstatale nu mai puteau fi organizate ca in secolul XIX si perioada premergatoare lui 1914; sistemul era considerat vinovat pentru esecul total si tragic de a mentine pacea. Dorinta de schimbare a ordinii internationale domina discursul public al tuturor statelor implicate in conflict. In acest context, reflectiile despre cum este sistemul international si modurile in care el poate fi transformat s-au intetit, constituind primele lucrari ale ceea ce se va numi scoala idealista.

Cel mai cunoscut document care promova principiile unei noi organizari internationale a fost discursul presedintelui american, cunoscut sub numele de “Cele 14 puncte ale presedintelui Wilson”. Este documentul programatic oarecum al unei noi viziuni a relatiilor internationale, printre ale carei principii se intalnesc: diplomatia deschisa, comertul liber, dezarmarea, dreptul natiunilor de autodeterminare si ideea unei ‘asociatii generale a natiunilor’ in care statele mari si mici sa fie egale, care va sta la baza crearii Societatii Natiunilor.

2.2. Influenta intelectuale asupra idealismului

- Ideile de reformare ale sistemului, exprimate in timpul razboiului si imediat dupa, nu au fost in intregime noi
- Unul dintre premergatori este considerat a fi Immanuel Kant, filosoful german al secolului XVIII, in special datorita eseului sau Despre pacea eterna. Printre ideile lui Kant pe care le regasim in Idealism se numara: analogia state-indivizi (statele ar trebuie sa se comporte unele cu altele precum indivizii se comporta unii cu altii), cedarea anumitor prerogative ale statelor in favoarea unei ordini internationale si a fondarii unei comunitati internationale, diplomatia deschisa, suveranitatea si egalitatea tuturor statelor, si dezarmarea.

- Alti doi premergatori identificati in literatura au fost economistii liberali Adam Smith si David Ricardo, mari sustinatori ai ideii de liber schimb in interiorul tarii si intre tari; va ramane o trasatura caracteristica idealismului viziunea potrivit careia comertul liber, fara nici un fel de restrictii, intre state, este un factor esential de promovare a pacii si a interesului general.
- De aici idealismul poarta de altfel si numele de liberalism in relatiile internationale (inrudit dar nu identic cu liberalismul ca ideologie politica)

2.3. Viziunea idealista despre natura umana si istorie

- O viziune liberala
- Istoria este un progres continuu al oamenilor si organizarii lor colective; institutiile umane sufera o evolutie ascendenta de-a lungul istoriei, care va culmina la un moment dat cu instaurarea pacii mondiale, prosperitatii, libertatii si rationalitatii
- Natura umana este corelata cu modul de a vedea istoria: oamenii sunt esentialmente rationali, ei pot sa se perfectioneze cu fiecare zi si o si fac, prin procese de invatare individuala si colectiva; in al doilea rand, oamenii sunt in esenta aceeasi, indiferent de societatea, cultura, perioada istorica in care traiesc. Nucleul rational si capacitatea progresului ii uneste intr-o singura comunitate, dincolo de diferente.
- Implicatiile conceptiei despre natura umana se rasfrang la nivel economic: urmarirea propriului interes va duce automat, fara interventia nimanui, la atingerea binelui general; iar la nivel politic: existenta nucleului rational si a dorintei/capacitatii de imbunatatire face ca democratia sa fie unica forma de organizare politica acceptabila, in care indivizii sunt egali si liberi.

2.4. Relatiile internationale in conceptia idealismului

- Starea normala, natura, a relatiilor internationale, este **pacea**; legile naturii dicteaza armonie si cooperare intre oameni si intre popoare.
- **Cauzele razboiului:** * el este un produs artificial al statelor nedemocratice, militariste; daca guvernele autoritare nu s-ar amesteca sau nu ar exista, razboiul ar fi eliminat (recunoasteti elemente ale discursului american din perioada Razboiului rece, dar chiar dupa, discursurile anti-Irak, anti-Afghansitan?); * o alta cauza a razboiului este stabilirea artificiala a barierelor comerciale (tarife, restrictii, taxe, etc.); ele distorsioneaza armonia naturala a intereselor existentă intre indivizi.
- Liberul schimb si existenta pietelor libere vor contribui la asigurarea pacii in lume; liberul schimb nu poate decat sa genereze cel mai mare beneficiu pentru toate statele (principiul armoniei intereselor)

- Inradacinata in viziunea despre istorie si natura umana, si pe baza convingerii armoniei intereselor, apare o alta idee, foarte vehiculata la sfaritul razboiului, aceea a posibilitatii unei solutii rationale, a unui plan de organizare pasnica a lumii, favorabil in mod egal tuturor, printr-o justa echilibrare a intereselor (idee pe care americanii au incercat sa o puna in aplicare in tratativele de la Versailles).
- In consecinta celor de mai sus, idealistii propun cateva solutii mai concrete de evitare a razboiului si asigurare a pacii: elaborarea dreptului international, fondarea unor institutii internationale, in spiritul principiului idealist ‘ pace prin lege’ (peace through law). Imbunatatirea dreptului international urma sa duca la o societate internationala mai buna, iar calitatea vietii internationale se va judeca dupa masura in care este similara organizarii interne nationale (in sensul de respectare a legii si mentinere a ordinii). Existenta masurilor de pedepsire impotriva statelor care violeaza dreptul international nu era considerata absolut necesara, idealistii fiind convinsi ca blamul celorlalte state si protestele lor vor face orice membru al comunitatii internationale sa-si revizuiasca atitudinea.
- Un alt element important al relatiilor internationale, in conceptia idealista, este rolul acordat opiniei publice. Accentul si increderea data de idealisti fiintei umane in genere se reflecta in dorinta ca opinia publica sa fie un factor de influenta si de evaluare a politicii externe a guvernelor si a relatiilor internationale in genere. Este in acelasi timp si o extensie a principiilor democratice la nivel interstatal si o justificare pentru promovarea categorica a diplomatiei deschise, prin opozitie cu diplomatia secreta, de club, a marilor puteri, specifica secolelor XVIII si mai ales XIX.
- Dat fiind ca opinia publica trebuie de drept sa joace un rol in relatiile internationale, idealistii au pledat pentru educarea si informarea ei despre aceste aspecte si acest domeniu al vietii sociale. Invatamantul in relatiile internationale a pornit de la aceasta credinta si se datoreaza idealismului (prima catedra de RI fiind infiintata in Anglia, la Aberystwyth, in 1919).

■ **Intrebarea care probabil reprezinta esenta idealismului , motorul sau intern, este cum se poate evita razboiul? (si deci cum se poate asigura pacea?)**

2.5. Criticile la adresa idealismului

Cele mai importante si mai dure critici au venit de-a lungul timpului de la o alta scoala teoretica in RI, realismul. Ea de fapt a luat nastere ca opozitie si condamanare a idealismului.

- Idealismul este utopic, contradictoriu, subiectiv (este de fapt doar in interesul celor care il promoveaza, in principal Statele Unite, fiind o proiectie a principiilor de organizare interne la nivel mondial) si milenarist

- Ideea securitatii colective, care sta la baza crearii unui sistem international unic, in care prevaleaza dreptul si institutiile internationale, este o incercare utopica de a extinde organizarea nationala la nivel international
- E. H. Carr, cel mai renumit critic al idealismului, afirma ca utopicul, (cum sunt idealistii) considera ca ceea ce e bine pentru intreaga lume, e bine si pentru tara lui, dar dupa aceea inverseaza argumentul, astfel ca ceea ce e mai bine pentru tara lui e bine pentru intreaga lume (argument pe care Carr il aplica in primul rand ideii de liber schimb)
- Idealismul este o promovare mascata a propriilor interese
- Idealismul nu explica nimic din cum sunt relatiile internationale, ci se ocupa doar cu modul in care ele ar trebui sa fie; deci, are o valoare prescriptiva, nu explicativa, dar si aceea de utilitate discutabila.

2.6. Concluzii. Contributiile idealismului la dezvoltarea disciplinei

Idealismul a contribuit la dezvoltarea relatiilor internationale prin trei aspecte:

- credinta in perfectibilitatea relatiilor internationale si posibilitatea existentei unei comunitati globale a generat si incurajat cautarea intensa a unor solutii si planuri de organizare a lumii
- credinta in rationalitatea individului si in principiile democratice i-a condus pe idealisti sa acorde un rol major opiniei publice in relatiile internationale, in consecinta, si educarii ei legata de acest domeniu. Asa au aparut articole, carti, si mai cu seama catedre de specialitate pe langa marile universitati ale lumii occidentale.
- indirect, idealismul a contribuit major la dezvoltarea disciplinei, prin faptul ca opozitia fata de el a dat nastere **realismului** si descendentilor lui, care ramane cea mai agreata si puternica viziune despre relatiile internationale a secolului XX si fara de care domeniul nici nu ar putea fi gandit astazi.

2.7. Chestionar de autoevaluare:

- in ce context istoric a aparut idealismul?
- care este legatura dintre istorie si aparitia teoriei?
- de ce numele de idealism?
- daca si unde greseste idealismul in viziunea despre relatiile internationale?
- ce se regaseste astazi din idealism in politicile internationale?

Unitatea 3. Realismul clasic ca teorie fondatoare, prin contestarea idealismului

Concepte cheie: realism, realpolitik, interes national, putere, balanta de putere, mari puteri, razboi, dilema securitatii, anarhie, self-help.

3.1. Contextul istoric de aparitie a Realismului

Daca idealismul a dominat dezbaterile teoretice, politice si mediatice imediat dupa razboi si in anii '20, esecul tot mai evident al Societatii Natiunilor, probabil cea mai ampla incercare de punere in practica a idealismului, inlantuirea evenimentelor si tensionarea tot mai accelerata a mediului international la sfarsitul anilor '20 si '30 (actele de agresiune ale Italiei, apoi ale Germaniei, insasi aparitia fascismului si nazismului) i-au convins pe unii autori ca idealismul pe o viziune falsa asupra relatiilor internationale, si probabil si periculoasa, pentru ca in aspiratiile sale nu face decat sa duca la consecinte opuse lor.

Realismul a aparut mai intai doar ca o critica a idealismului, prin lucrarea lui E. H. Carr *The Twenty Years Crisis* (publicata poate nu intamplator in 1939). In anii '40 si '50, in contextul istoric al un nou razboi mondial, al scurtei unitati a celor victoriosi (fondarea ONU) si apoi al redivizarii lumii in sfere de influenta, realismul se contureaza treptat ca o teorie de sine statatoare, cu o literatura foarte bine reprezentata. Printre cei mai importanti autori ii gasim, in perioada de inceput (anii '40 si '50) pe Hans Morgenthau, John Herz, Reinold Niebuhr, George Kennan. Lucrarile lor nu au fost foarte solide din punct de vedere metodologic, insa ele au fost generoase in idei si reflectii despre relatiile internationale si au stimulat o alta pleiada de autori sa pastreze linia realista in RI; printre ei ii gasim pe Raymond Aron, Henry Kissinger, Arnold Wolfers.

- Faptul ca majoritatea autorilor erau americani de provenienta germana, cu experienta directa a nazismului si celui de-al doilea razboi mondial, este considerat de catre autori ca Charles Beitz neintamplator. Pentru el, realistii nu sunt decat niste moralisti, sau chiar idealisti, extrem de deziluzionati.

3.2. Influentele intelectuale asupra realismului

- La fel cu idealismul, nici realismul nu a fost considerat o viziune cu totul noua asupra relatiilor internationale; ascendenta sa ideatica este considerata chiar mai bogata si indelungata decat cea a idealismului
- Printre precursori primul pomenit foarte adesea in literatura este Tucidide, cu lucrarea sa *Razboiul peloponesiac*, scrisa in sec. IV i. Chr.; in lucrarea de proportii monumentale Tucidide relateaza cei mai bine de 20 de ani de razboi dintre cetatile-state ale Atenei si Spartei. Este o lucrare despre razboi, pastrarea, cresterea si pierderea puterii politice. In ea multi autori in RI au

vazut primele elemente clar formulate ale teoriei realiste. Probabil fraza prin care lucrarea ramane celebra, pentru realism, este urmatoarea (in contextul in care Tucidide incearca sa explice cum de a inceput razboiul dintre cele doua state): [dincolo de motive imediate, factuale] „(...) ceea ce a facut razboiul inevitabil a fost cresterea puterii Atenei si teama pe care acest lucru a provocat-o in Sparta.” (trad. n., Viotti si Kaupi 1999, 58)

- Urmatorul mare precursor al realismului este Machiavelli, cu lucrarea sa Principele (1513) ; lui i se alatura Hobbes cu Leviathanul (1651). Ambii exprima o viziune care accentueaza interesul de putere, prudenta si eficienta in relatiile internationale, eficienta masurata in rezultate, mai exact in pastrarea si/sau cresterea puterii unui stat.
- Cancelarul Germaniei Otto von Bismarck este si el considerat a fi un precursor; fara sa teoretizeze foarte mult, dar gandid lumea in termeni realisti, Realpolitik a fost o punere in practica a unei viziuni realiste despre relatiile internatioale

3.3. Viziunea realista despre natura umana si istorie

- Aidoma idealismului, realismul se bazeaza sau da seama, in asumptiile sale, de o anumita viziune despre istorie si despre natura umana
- [este probabil un punct comun al celor doua teorii fondatoare ale disciplinei si care spune de fapt cat de putin consolidate si formalizate, in sens de metoda si rigoare stiintifica, au fost inceputurile domeniului]
- Istoria, cel putin istoria politica, este pentru realisti una si aceeasi, indiferent de perioada; o putem figura ca o repetitie sau ca un proces liniar. Exista niste legi obiective ale istoriei si ale politicului care fac ca istoria, indiferent de progresul stiintific, cultural, educational, sa fie aceeasi. Razboaiele se poarta pana la urma din aceleasi motive, in esenta cu aceleasi mijloace, tacticile de manipulare, supunere, conducere, etc. sunt si ele aceleasi. Ceea ce e diferit sunt mai mult aparentele, detaliile, niciodata esenta. Asadar, istoria se repeta pentru ca se supune unor legi obiective, iar progresul din acest punct de vedere nu exista. (implicatii pentru a incerca fundamentarea unei stiinte a politicii internationale, care inseamna a descoperi acele legi si a le teoretiza)
- Fiinta umana este pentru realisti fundamental failibila. Oamenii sunt slabi, cad usor in ispita si greseala, se lasa dominati de irational, sunt schimbatori si inselatori. Ratiunea si educatia nu le afecteaza esenta, de aceea la urma urmei ele sunt importante pentru conducatori, acestia sunt cei care trebuie educati si sfatuiti, dar niciodata masele.

3.4. Relatiile internationale in conceptia realismului

- In realism, razboiul este inevitabil. El este atat o consecinta fireasca, naturala, a interactiunilor dintre state si a modului in care fiecare dintre ele isi urmareste interesele cat si un mijloc intre altele de a realiza politica externa. Sensul de consecinta fireasca a relatiilor dintre state este mai bine surprins in conceptul de dilema securitatii care este cheia in viziunea realista. [vezi Tucidide: insusi faptul ca Atena devenise puternica a inspirat atata teama Spartei incat ea a pornit razboiul pentru a se apara]
- Pacea nu are nici un fel de valoare in sine, ea este buna daca serveste intereselor de putere de la un moment dat.
- Daca pentru idealism analogia care ii surprindea cel mai bine viziunea era cea a societatii nationale (cu ordine, lege, institutii comune), pentru realism, analogia care il sintetizeaza cel mai bine este cea a starii de natura in viziunea lui Hobbes. Asa cum fiecare individ trebuie sa-si asigure supravietuirea temandu-se de toti ceilalti si incercand sa-si pastreze sau chiar sa-si sporeasca dominatia in acest scop, tot asa statele in relatiile internationale trebuie sa se ajute singure (famosul principiu self-help), deci sa-si urmareasca propriile interese dincolo de orice alte considerente, intr-un mediu lipsit de autoritate, lege si ordine, in care amenintarea razboiului este perpetua (acesta este modul realistilor de a intelege anarhia in relatiile internationale). Mediul international este caracterizat prin absenta oricarei forte de coagulare, de construire a intereselor comune (Carr: nationalismul pentru societatea interna, Morgenthau: lege, ordine, ierarhie si autoritate, tot pentru societatea interna).
- Asadar, daca idealismul construiește o imagine a relatiilor internationale dupa modelul domestic, realismul o va construi intotdeauna tocmai prin opozitie cu acest model
- Cum reiese in parte din cele de mai sus, singurii actori care conteaza in relatiile internationale, pentru realisti, sunt statele (idealismul pune accent pe indivizi, considerand granitele efemere sau arbitrare; indivizii formeaza o comunitate bazata pe valorile ratiunii si progresului). Mai mult, daca e sa interpretam realismul in ansamblu, singurii actori care conteaza in relatiile internationale sunt marile puteri. Restul constituie teritoriul interactiunii dintre ele. Statele sunt implicate in masuri diferite in politica internationala, spune Morgentahu (ex. SUA, URSS, opus Elvetia!)
- Motivul major al actiunii fiecarui stat in relatiile internationale este pastrarea puterii sale; mai nuanțat, aceasta inseamna la minim, asigurarea supravietuirii, la maxim, dominatia universala. Este de altfel dupa Morgenthau elementul definitoriu, altfel nu e vorba de relatii politice internationale: doar acelea sunt politice, care vizeaza puterea. [critica, cum se întrețes astazi relatiile economice, politice, culturale]
- Pe baza acestei definitii, realismul ajunge la distinctia clara dintre high politics (politica inalta), singura politica adevarata (political policies) si low politics (politica inferioara) care trebuie sa o

serveasca pe prima ori de cate ori se pune problema (adica, intotdeauna politicile economice, sociale, culturale, trebuie sa se supuna interesului national = putere, si abia apoi sa urmareasca scopuri de sine statatoare, specifice)

- Cel mai celebru pasaj al realismului este capitolul intitulat 'Six principles of political realism' al lui Hans Morgenthau, din cartea *Politics among Nations*. Dupa cum indica titlul, sunt conturate aici sase principii fundamentale ale realismului, asemenea unui program teoretic, nu politic:

- 1) politica este guvernata de legi obiective, care isi au sursa in natura umana; exista sau cel putin poate exista o teorie rationala care sa inteleaga si sa cuprinda aceste legi, altfel spus, se poate ajunge pe calea teoriei la adevar, la esenta relatiilor internationale asa cum sunt ele
- 2) (probabil principiul cel mai important): realismul accentueaza conceptul de interes, 'definit ca putere'; acest principiu este specific politicii si o distinge de sfera economica, de cea etica, etc. Aprofundandu-l ne dam seama de ce exista o continuitate in istorie si in relatiile internationale, indiferent de guverne, oameni de stat, motive, contexte. Principiul 2 ne fereste de preocupari inutile, conform realistilor, in relatiile internationale, gen rolul motivatiilor, ideologiilor, s.a.m.d. Tot ce conteaza in relatiile internationale este succesul (= atingerea obiectivelor). Tot de aici rezulta ca opinia publica si guvernele democratice care se supun ei, in parte, au un impact negativ asupra rationalitatii politicii externe. O politica externa este buna, conform realismului, daca este rationala si eficienta (isi atinge scopurile).
- 3) conceptul de interes definit ca putere este o categorie universala, dar continutul sau depinde de context, de popor, de cultura, etc. Statele nationale e posibil sa dispara la un moment dat, admit realistii, dar schimbarea se va face in conformitate cu aceste legi obiective, externe.
- 4) moralitatea in politica se traduce prin prudenta, iar ceea ce se judeca sunt rezultatele, nu intentiile; moralitatea indivizilor este una, cea a statelor este cu totul alta.
- 5) realismul refuza sa acorde universalitate unor credinte particulare, insa faptul ca natiunile isi urmaresc interesul definit in termeni de putere este general valabil [altfel spus, realismul refuza sa considere orice alta teorie universala, cu exceptia lui insusi]
- 6) realismul statueaza independenta sferei politice de orice alte sfere si specificitatea ei.

- **Intrebarea care probabil reprezinta esenta realismului, motorul sau intern, este cum se poate pastra si eventual spori puterea (interesul national) al unui stat in relatiile internationale?**

3.5. Criticile la adresa realismului

- Este o viziune statica, nu explica schimbarile de substanta in sistemul international (in primul rand pentru ca nu crede in ele)
- Obiectivismul lor este foarte normativ (demarcatia intre astfel stau lucrurile in politica si asa ar trebui sa stea lucrurile in politica nu se sustine tot timpul)
- Moralisti deziluzionati (daca sistemul international nu are cum sa-l copieze pe cel intern indeaproape, nu inseamna ca trebuie obligatoriu sa fie exact opusul celui intern, deci ca regulile, ordinea, interesele comune sau considerentele morale nu pot exista deloc)
- Ambiguitatea conceptelor centrale: puterea, balanta de putere. Modul in care este definit interesul national (= putere, pentru realisti) poate sa se modifice substantial de la un cabinet la altul, de la o societate la alta, de la o perioada istorica la alta, samd, ceea ce submineaza universalitatea in timp si spatiu a acestei categorii; balanta de putere (Nye): descriptiva (o descrierea a ierarhiilor de putere existente in relatiile internationale); sau o descriere particulara, a unei situatii in care puterea este distribuita egal (intre aliante sau intre superputeri); o predictie (statele vor actiona pentru a echilibra puterea in sistem, sec. XIX); o presciranje (statele ar trebui sa actioneze a.i. sa exhilibreze puterea in sistem); o lege obiectiva a RI (intotdeauna balanta de putere se va instaura intre marile puteri); in ultimul caz, cum se explica perioadele in care balanta de putere nu exista? cum apare si de ce dispare balanta de putere?
- Analogia indivizi – state se pastreaza, desi neclara (exemplul: familia - puterea, statele-puterea); daca ea e considerata gresita in idealism, trebuie sa fie gresita si in realism
- O teorie circulara in multe aspecte:
reflectati la urmatoarele doua citate din Morgenthau: ‘aspiratia pentru putere fiind elementul distinctiv al politicii internationale, ca al oricarei politici de altfel, politica internationala este in mod necesar o politica a puterii’; ‘... lupta pentru putere este universala in timp si in spatiu si este un fapt de viata imposibil de negat’ p. 38

3.6. Concluzii. Contributiile realismului la dezvoltarea disciplinei

- Multa productie teoretica
- Sistematizarea istoriei intr-o teorie relativ coerenta
- Convingerea existentei unui adevar al RI, a unor legi obiective si eterne, pe care orice teorie adevarata are aspiratia de a le descoperi (similar stiintelor naturale, legilor fizice, etc.)

- Pe baza sa s-au dezvoltat, prin critica si transformare, rationalismul, neorealismul

3.7. Chestionar de autoevaluare:

- in ce context istoric a aparut realismul?
- care este legatura dintre istorie si aparitia teoriei?
- de ce numele de realism?
- de ce a fost si ramane realismul cea mai puternica teorie a relatiilor internationale?
- ce se regaseste din realism in politicile internationale de astazi?

Bibliografie obligatorie (modul I):

King, Garry, Robert Keohane si Sidney Verba, *Fundamentele cercetarii sociale*, cap. 1, ed. Polirom, Iasi, 2001.

Woodrow, Wilson *Cele 14 puncte*, Crestomatie TRI, Biblioteca Facultatii de Stiinte Politice, 2003

Morgenthau, Hans *Sase principii ale realismului*, Crestomatie TRI, Biblioteca Facultatii de Stiinte Politice, 2003

Bibliografie recomandata (modul I):

S. Burchill, 'Liberal Internationalism', in S. Burchill and A. Linklater, *Theories of International Relations*, 1996.

E. H. Carr, *The Twenty Years Crisis*, 1939, partea a 2-a (Biblioteca Institutului de Istorie).

S. Burchill, 'Realism and Neorealism', in S. Burchill and A. Linklater, *Theories of International Relations*, 1996.

Barry Buzan, 'The Timeless Wisdom of Realism?', in Smith, Booth and Zalewski, *International Theory: Positivism and Beyond*, 1996 (OT).

H. Morgenthau, *Politics Among Nations*, part 1, 1978 (BSP, Biblioteca Institutului de Istorie) .

Thucydides, 'The Melian Debate', in J. A. Vasquez, ed., *Classics of International Relations*, 1990.

K. N. Waltz, *Man, The State and War*, 1959, chapters 6, 7 (BSP); exista si versiunea tradusa in limba romana, aparuta la Institutul European, Iasi, 2000.

Modulul II: Teoriile de tranzitie spre o ‘stiinta’ a Relatiilor Internationale

Obiectivele modulului:

- Introducerea unor teorii mai elaborate in comparatie cu cele fondatoare
- Intelegerea evolutiei istorice dar si evolutiei proprii disciplinei care au contribuit la dezvoltarea de noi teorii
- Relevarea legaturilor dintre scolile fondatoare si noile teorii ale anilor '60 si '70
- Indicarea semnificatiei actuale a acestor teorii de ‘tranzitie’

Recapitulare:

In modulul anterior am inteles de ce este nevoie de teorie pentur a intelege functionarea sistemului international, si de ce teoriile relatiilor internationale delimiteaza domeniul relatiilor internationale. Idealismul a fost prima teorie considerata a apartine exclusiv domeniului relatiilor internationale, ca domeniu aparte, diferit de istorie sau antropologie. Idealismul ca teorie optimista si a progresului a fost caracterizata mai ales prin opozitie la succesoarea sa - teoria realista. Contradictiile dintre aceste doua mari teorii au structurat in mare parte domeniul relatiilor internationale.

Ghid de studiu:

Parcurgeti aceste teorii dupa o buna intelegere in prealabil a celor doua scoli fondatoare. Acordati o atentie speciala intelegerii contextului istoric dar totodata absentei unor viziuni explicite asupra istoriei si naturii umane. Incercati pe baza celor prezentate sa identificati singuri legaturile dintre inceputuri si aceste noi teorii. In intelegerea viziunii despre relatiile internationale propuse de fiecare, orientati-va dupa evenimentele contemporane aparitei teoriei pentru a va structura apoi invatarea pe: actori, structuri, procese, motivatii, obiective stiintifice fundamentale ale fiecărei teorii in parte. Comparatia dintre ele, pe aceasta schema, va fixa intelegerea lor.

Schema logica a modului:

- Neorealismul ca forma contemporana a teoriei realiste – asemanarile si deosebirile intre acesta si realismul clasic.
- Kenneth Waltz ca si exponent principal al realismului structural (neorealismul)
- Institutionalismul liberal ca forma contemporana a idealismului – asemanarile si deosebirile intre acesta si idealismul “propriu-zis”
- Dezbaterea neo-realism versus neo-liberalism, care structureaza in prezent discursul in relatiile internationale
- Concluziile acestei debateri – discutarea convergentei intre liberalism si realism in contextul aparitiei unor noi teorii

Unitatea 1. Realismul waltzian (Neorealismul)

Concepte cheie: neorealism si realism structural, sistem international, a treia imagine, structura, anarhie, unitati, capabilitati, actori rationali, distributia capabilitatilor, anarhie, self-help, castiguri relative.

1.1. Contextul istoric de aparitie a neorealismului

Datorita faptului ca proponentul unei versiuni substantial inovate a realismului clasic este Kenneth Waltz si ca tot restul noului curent realist porneste de la scrierile lui, neorealismul mai este numit in literatura si realism waltzian. De asemenea il gasim cu denumirea de realism structural, datorita locului cheie pe care il acorda ideii de ‘structura’ a sistemului international.

Waltz publica Theory of International Politics, cartea care elaboreaza noua teorie a relatiilor internationale, in 1979 (prima editie). Exista deja anumite transformari in politica internationala care sa explice in parte noua viziune, dar mai ales exista evenimente ulterioare publicarii cartii care fac revigorarea perspectivei realiste in RI foarte de actualitate. Sfarsitul anilor '70 aduce cu sine o retensionare a relatiilor dintre cele doua superputeri. URSS nu are de gand sa respecte Acordurile de la Helsinki pe problemele de drepturi ale omului. Mai mult, interventia ruso-cubaneza in Angola in 1975 nu este singulara ci este urmata de miscari agresive ale URSS in Etiopia, Vietnam si Afganistan. Acestea, impreuna cu cresterea fara precedent a flotei navale sovietice si deci a capacitatii sale de interventie oriunde pe glob, au ingrijorat Statele Unite, atat la nivel de guvern cat si

la nivel de opinie publica. Pe de alta parte, URSS se teme tot mai mult de dezvoltarile tehnologiei americane si vede cu ochi foarte suspiciosi buna intelegere dintre SUA si China, dorita chiar ca un pas spre o alianta trilaterala, care sa adauge Japonia. Pe scurt, destinderea se dovedeste a fi de scurta durata, neincrederea reciproca intre cele doua puteri se reinstaureaza accentuat. Desi semnat de catre cele doua guverne, acordul SALT II de limitare a armelor strategice nu este ratificat de Congresul american, ca urmare a invaziei sovietice in Afganistan. Razboiul rece isi reintra pe deplin in drepturi iar tensionarea relatiilor dintre cele doua superputeri va continua pentru primii cinci ani ai deceniului '80, mai cu seama datorita politicii americane si britanice foarte dure la acest capitol duse de catre Ronald Reagan si respectiv Margaret Thatcher. URSS este un dusman de temut din toate punctele de vedere, de la militar la ideologic; in consecinta, razboiul trebuie sa fie total (vezi si Initiativa Strategica de Aparare a SUA).

In contextul istoric al dezvoltarii disciplinei, realismul waltzian apare pe fondul contestarii realismului clasic de catre IC si a eforturilor continue de a gasi teorii cat mai verificabile empiric si deci cat mai stiintifice pentru a explica relatiile internationale. Un astfel de efort face chiar Waltz cu cartea sa din 1959 *Man, State and War* (tradusa in romaneste, Om, stat si razboi, ed. Institutul European, Iasi, 2001), o lucrare la limita dintre realismul clasic si ceea ce va fi neorealismul. Cartea din 1979 desavarseste incercarea din 1959.

Asadar, chiar daca Waltz scrie cea mai importanta carte a sa partial independent de evenimentele istorice si ca o elaborare a unor incercari ale sale mai vechi, versiunea realista propusa de el va fi cu atat mai valabila cu cat evenimentele din preajma aparitiei cartii si din anii de dupa, pana prin 1985, repun in lumina relatiile internationale ca politici de aparare si dominare intre marile puteri (respectiv acum, cele doua superputeri).

Printre autorii neorealisti care i-au urmat lui Waltz, desi si acesta inca preda si publica actualmente in SUA, se numara: Joseph Grieco, Stephen Walt, John Mearsheimer, Robert Gilpin. Barry Buzan poate fi considerat si el un reprezentant contemporan, din lumea britanica, insa el pledeaza in acelasi timp pentru o reevaluare a realismului clasic, pe care il considera mai valoros in unele componente decat cel waltzian.

1.2. Influențele intelectuale asupra neorealismului

- Dupa cum de altfel indica si numele noii teorii, ea se revendica in primul rand de la intreaga traditie realista a relatiilor internationale
- alta influenta asupra teoriei waltziene este cea a revolutiei behavioriste din stiintele sociale (anii '50-'60) cu aspiratia ei de a fundamenta 'stiinta' socialului, inclusiv a relatiilor internationale, deci de a gasi repetitivitatea evenimentelor, de a codifica si masura comportamente si a ajunge la legi generale, necesare, stiintifice, ale interactiunilor sociale

- In noul realism propus de Waltz, regasim si influentele teoriilor cibernetice, in mare voga in deceniile precedente
- Un ultim tip de influente sunt cele ale teoriilor microeconomice (despre comportamentul indivizilor si al firmelor pe piata libera)
- Desi suna poate ciudat, intre influentele asupra teoriei sistemice a lui Waltz putem enumera propriile idei, cele din 1959. Lectura lui Man, State and War, preferata de altfel de multi teoreticieni, face cred mai usoara intelegerea viziunii elaborate propriu-zis abia in 1979. In cartea din 1959, Waltz se preocupa cu distinctia intre trei tipuri de analiza a relatiilor internationale, trei nivele posibile, pe care el le numeste (si de la el incoace multi altii) ‘imagini’. Prima imagine a relatiilor internationale se inscrie la nivelul indivizilor. Cu alte cuvinte, cautand sa explicam ce se intampla in domeniul international, daca alegem prima imagine ne uitam la indivizii care conteaza si pornim explicatiile de acolo. (A explica al doilea razboi mondial prin analiza profilului psihologic al liderilor si prin analiza deciziilor lor si a interactiunii dintre ele; din acest unghi de vedere, prima imagine traseaza explicarea razboiului analizandu-i pe Hitler, Stalin, Mussolini, Roosevelt si toti ceilalti indivizi considerati de relevanta). O varianta a primei imagini este si aceea de a cauta explicatia ultima a relatiilor internationale in natura umana, deci in felul in care oamenii sunt si actioneaza (si realismul clasic si idealismul se inscriu aici). Waltz amendeaza in cartea sa prima imagine, sustinand ca ea nu este utila cu adevarat in intelegerea relatiilor internationale, nu ofera cea mai importanta sursa de explicatii, ci eventual unele detalii in plus. A doua imagine (unghi de explicare) a relatiilor internationale, rezumata si in sintagma inside/out, incearca sa gaseasca explicatia fenomenelor si evenimentelor internationale la nivelul functionarii politice a societatilor nationale. (Astfel, al doilea razboi mondial l-am explica prin analiza dinamicilor politice si economice interne a marilor puteri; el a izbucnit, daca e sa aplicam cea de-a doua imagine, ca un rezultat al interactiunilor deciziilor marilor puteri, decizii pornite de la evolutiile economice – criza economica, protectionismul- si cele politice –ascensiunea nazismului si fascismului, subminarea democratiilor sustinuta din umbra de catre URSS sau nazisti-. Pe scurt, a doua imagine ar spune ca al doilea razboi mondial e o consecinta a, deci se explica prin, criza economica a anilor '30 si ascensiunea fascismului italian si a nazismului german). Elemente ale celei de a doua imagini gasim si in idealism, in viziunea conform careia democratiile sunt mai putin razboinice, si deci raspandirea democratiilor la scara globala ar duce la instaurarea pacii in lume. Din nou, ne referim la evolutii nationale pentru a intelege sau modifica fenomene internationale. Waltz contesta si a doua imagine, pe aceleasi motive in esenta, = ea nu ne spune destul despre relatiile internationale, nu surprinde cauzele cele mai importante ale fenomenelor internationale. Cea de-a treia imagine este cea la nivel de ansamblu, de sistem. Ea vizeaza explicarea relatiilor internationale prin cauze si ratiuni specifice interactiunii dintre state. Sursele

explicatiilor si deci ale unei bune teorii a relatiilor internationale trebuie sa apartina de spatiul abstract al sistemului international in ansamblul său, si nu de chestiuni particulare. A treia imagine, outside/in, spune ca sistemul international cu ceea ce ii este specific (despre care va veni teoria waltziana din 1979 sa spuna mai multe) determina, constrange, cauzeaza primordial procesele si evenimentele internationale, nu invers. Starea sau conditia anarhica a relatiilor internationale constrange fiecare actor la un anumit comportament si deci determina anumite procese si caracteristici ale sistemului international, dincolo si indiferent de personalitatea liderilor, de natura umana sau de natura regimurilor si evolutiilor politice nationale. Theory of International Politics si intreg realismul waltzian se poate intelege ca o elaborare cu puternice aspiratii stiintifice a celei de a treia imagini.

1.3. Relatiile internationale in conceptia neorealista

- Probabil ca prima observatie care se impune in analiza continutului viziunii lui Waltz este aceea ca ea se refera, explicit si intentionat, doar la sistemul international. Este asadar o viziune sistemica care isi propune sa explice dinamica de ansamblu a relatiilor internationale, vazute ca un domeniu de interactiune sociala distinct (influenta realiste clasice = politica o sfera distincta) si in consecinta ca un domeniu de studiu stiintific distinct. Waltz afirma clar ca nu isi propune sa explice sau sa ofere modele teoretice pentru politica externa a statelor de exemplu, o limitare de obiective care 'apara' teoria sa de anumite critici si pe care nu o gasim la realismul clasic (implicatiile realismului clasic pentru modul recomandabil de luare a deciziilor de politica externa fiind destul de clare)
- Propunandu-si deci dintru inceput sa analizeze sistemul international in sine, Waltz porneste de la o definitie generala a conceptului de sistem (demers similar metodologic cu cel al lui Bull, care in incercarea de a defini ordinea internationala pleaca de la o definire a conceptului de 'ordine' in general). Sistemul este asadar in definitia lui Waltz, sub influenta teoriilor ciberneticii, compus dintr-o **structura** si din **unitati** care **interactioneaza**. Cele trei elemente subliniate sunt esentiale pentru definirea oricarui sistem. Structura la randul ei se defineste prin: 1) principiu ordonator, 2) prin functiile unitatilor si 3) prin capabilitatile lor. Cu aceste instrumente foarte generale Waltz porneste analiza teoretica a ideii de 'sistem international'.
- Demersul sau de conceptualizare se bazeaza pe utilizarea unei comparatii si a unei analogii. Comparatia se face intre sistemele politice nationale, interne (deci a gandi viata politica si regimul politic al unei tari ca un sistem) si sistemul politic international; analogia pentru construirea teoriei despre sistemul international se refera la state in mediul international si firme pe piata libera.

- Comparand sistemul national, presupus de Waltz prin exelenta ordonat, nonviolent, organizat, scu sistemul international, se ajunge la urmatoarele diferente (concluzii): sistemele nationale sunt sisteme ierarhice, pe cand cel international este unul anarhic. Structura primelor este ierarhia, a ultimului, anarhia. Unitatile sistemelor interne sunt diferitele institutii care le alcatuiesc (parlament, guvern, administratie locala, partide, etc, in extrema, chiar indivizii in sine), unitatile sistemului international sunt statele. Principiul ordonator al societatiilor interne este in principal unul ierarhic, cu variatiuni in functie de tipul de regim (democratic, autoritar), principiul 'ordonator' al sistemului international este unul anarhic. Societatile nationale se bazeaza pe intr-ajutorare (in sens societal) si functionare coordonata, societatea internationala se bazeaza pe self-help (auto-ajutorare). Self-help-ul este principiul care ordoneaza relatiile internationale. Trecand la al doilea element definitoriu al structurii, functiile unitatilor, Waltz noteaza ca el se anuleaza in cazul sistemului international. Acesta se caracterizeaza prin absentia diferentierii functionale dintre unitati. Daca intr-o societate interna, guvernul se ocupa cu implementarea legii si gestionarea societatii, justitia cu respectarea legii, organizarea si realizarea dreptatii, in sistemul international nu avem diferentieri intre unitati, toate statele se ocupa cu aceleasi lucruri. Este asadar un tip de sistem definit prin faptul ca toate unitatile au aceleasi functii. Cel putin formal, afirma Waltz, relatiile internationale 'sunt o competitie intre suverani egali'. Toate statele isi reprezinta populatia in forurile internationale, toate statele isi organizeaza propria aparare, toate statele isi asigura supravietuirea economica. De unde vine dinamica relatiilor internationale si faptul ca avem schimbari in interiorul sistemelor? Din faptul ca unitatile relatiilor internationale au aceleasi functii, dar au capacitati foarte diferite de a le realiza. Al treilea element de definire a structurii in general devine primordial in intelegerea sistemului international. Statele (unitatile) se comporta intr-un anumit fel, si doar in acesta, pentru ca sunt constranse de structura sistemului, care este una anarhica, si pentru ca dispun de anumite capacitati, spre deosebire de altele. Variabila, factorul, cauza proceselor internationale si a evenimentelor internationale este distributia capacitatilor intre unitati. Ea determina si constrange anumite comportamente ale statelor si da specificul sistemului international. (Daca e sa ne intoarcem la analogia starii de natura la Hobbes si sa o gandim pe aceasta ca un 'sistem social', nu profilul psihologic al fiecarui individ din starea de natura conteaza, faptul ca unul e mai fricos, altul mai curajos, unul mai generos, altul mai putin; indiferent cum sunt indivizii, contextul starii de natura ii constrange sa fie permanent suspiciosi si in defensiva, pentru ca amenintarea la adresa vietii lor este perpetua. Toti indivizii in starea de natura au functia de a supravietui si pentru aceasta vor fi constransi sa se comporte intr-un anumit fel, ostil-agresiv, indiferent de caracteristicile lor. Sistemul si structura lui ii constrange. Diferentierea apare din faptul ca unii indivizi sunt mai puternici fizic sau au arme mai multe, de exemplu, altii nu. In consecinta, cei puternici ii vor ameninta prin

simpla lor existenta si prin 'capabilitatile' lor pe cei slabi, iar cei slabi se vor teme automat). Sistemul international in orice moment al sau se caracterizeaza asadar prin distributia capabilitatilor intre unitati, nu prin functiile acestora, care sunt aceleasi. Incercand sa intelegem sistemul international, ne vom interesa de numarul marilor puteri si capabilitatile lor (in principal militare si politice, dar Waltz accepta treptat si pe cele economice) si vom deduce relatiile dintre ele, precum si dintre ele si statele mici. Ne putem chiar imagina o ierarhie mondiala a statelor, in functie de capabilitatile (resursele) lor. Fiecare stat este constrans de structura anarhica si de principiul ordonator care este 'ajuta-te singur' sa se teama si sa fie defensiv fata de toate statele cu mai multe capabilitati decat el, si sa fie ofensiv si sa ameninte toate statele cu mai putine capabilitati decat el. (NB. Intentiile fiecarui stat sau guvern nu conteaza, cum nu conteaza nici valorile societatii pe care el le conduce). E o forma mult mai abstractizata a ideii lui Tucidide cum ca simpla putere a unui stat determina anumite comportamente ale acestuia si mai ales anumite reactii ale celorlalte state. Nu interactiunile propriu-zise dintre state conteaza. Interactiunile in sistemul international sunt identice cu distributia capabilitatilor, considera Waltz. Cu alte cuvinte, nu trebuie neaparat ca statele sa faca ceva anume, sa actioneze, comportamentul celorlalti fata de ele este determinat de consideratii de capabilitati (realistii clasici ar fi spus putere).

- Daca construirea sistemului international prin opozitie cu societatile interne se bazeaza pe aceasta comparatie, pentru intelegerea rolului constrangator atat al structurii cat si al capabilitatilor, Waltz recurge la analogia state - firme. Indiferent ce produce o firma pe piata sau cat de generos e din fire proprietarul ei, ea este constransa sa produca cat mai eficient si sa vanda cat mai mult, pentru a supravietui si a avea profit. Aparitia unei alte firme sau cresterea capabilitatilor altei firme este ingrijoratoare, amenintatoare in sine si constrange fie la reactii de opozitie, sabotare, fie de aliere, din partea firmelor amenintate. In acelasi timp, firmele puternice au automat tendinta de a le inghiti pe cele mici, de a le elimina sau suprima. La fel se intampla si cu statele din relatiile internationale. Datorita amenintarii perpetue reprezentate de orice stat mai puternic si a posibilitatii permanente de izbucnire a razboiului (in absenta unei autoritati centrale care sa reglementeze violenta si recurgerea la ea), statele sunt constranse sa se apere si sa incerce a deveni cat mai puternice, cu cat mai multe capabilitati, pentru a-si maximiza sansele de supravietuire.
- Reluand sintetic, pentru realismul waltzian, statele sunt singurii actori relevanti in relatiile internationale. Ele sunt unitatile sistemului international, diferite nu prin functii si capabilitati, ca in cazul societatilor nationale, ci doar prin capabilitati.

- Obiectivele fiecarui stat, determinate exogen (constrangerea anarhiei) sunt supravietuirea, la modul ideal asigurata de maximizarea capabilitatilor pana la detinerea locului I, sau altfel spus pana la dominatia mondiala.
  - Amenintarea care constrange statele este aceea a suprimarii lor, prin conflict si razboi, care sunt posibilitati permanente in sistemul international
  - Sistemul international se defineste printr-o structura anarhica, al carui principiu ordonator este self-help, ale carei unitati au toate aceleasi functii, distingandu-se doar prin capabilitati diferite.
  - Ca atare, sistemul international si structura lui sunt aceleasi tot timpul. Nu exista schibare **de** sistem, exista doar schimbare **in** interiorul sistemului (in sensul ca ierarhia statelor se poate schimba si eventual politicile lor de aparare si realizare a balantei de putere).
  - Relatiile internationale sunt un joc cu suma 0. Orice castig in capabilitati al unui stat este o pierdere in securitate pentru celelalte state, desigur in primul rand cele care se afla in legatura cu statul devenit mai puternic. Nu se poate interactiona la nivel international astfel incat toata lumea sa castige, sau sa piarda cate ceva. Suma jocului e 0, cat am castigat eu in putere, a pierdut celalalt, in sens static, nu dinamic! Adica, puterea sporita a unui stat inseamna automat, in sine, putere scazuta a celorlalte state vizate.
  - Unitatile sistemului international nu **actioneaza**, si deci nu actiunile lor ne fac sa-l intelegem. Unitatile **reactioneaza** la structura care le determina si constrange (a treia imagine, outside/in).
  - Organizatiile internationale, actorii nonstatali, chestiunile legate de ideologii si valori in relatiile internationale nu sunt relevante pentru intelegerea sistemului international, ele toate sunt prelungiri ale intereselor statelor cu capabilitati. Se poate chiar spune ca ele in sine se transforma in capabilitati (organizationale si ideatice) de a iti atinge scopurile, fie de supravietuire, fie de maximizare a puterii.
  - Sansele cooperarii sunt foarte limitate; chiar si atunci cand coopereaza, statelor vor fi interesate nu doar de propriile castiguri, ci si de castigurile celorlalte state. Chiar daca statul A ar castiga de pe urma cooperarii cu B, daca statul B castiga mai mult decat A sau daca, chiar castigand mai putin, devine mai puternic din punctul de vedere al capabilitatilor decat statul A, atunci statul A va refuza cooperarea (statele sunt deci interesate de **castiguri relative** =raportate la celelalte state, nu absolute).
- **Intrebarea care rezuma asadar neorealismul este ce inseamna sistem international si ce implicatii are viziunea sistemica asupra explicarii si teoretizarii relatiilor internationale ca domeniu al interactiunilor sociale?**

1. 4. Criticile la adresa neorealismului

- A fost criticat de mai toti ceilalti autori in relatiile internationale; nu exista practic carte de TRI publicata dupa Theory of International Politics care sa nu se refere la ideile lui Waltz
- O critica afirma ca este static, nu explica schimbarea in relatiile internationale, daca singura variabila sunt capabilitatile, cum se face ca trecem de la un sistem bipolar la unul multipolar, sau unipolar, de exemplu? Care sunt procesele care au determinat schimbarea?
- O alta critica acuza realismul lui Waltz de a fi conservator (in sens normativ): necriticand, el ajuta la conservarea status-quo
- Helen Milner ataca intr-un eseu bine argumentat validitatea distinctiei international/national, anarhie/ierarhie. Nici in ordinea sociala interna nu exista intotdeauna o ierarhie atat de bine determinata, cateodata unele institutii se suprapun, au sarcini contradictorii. Mai mult, despre ce ierarhie interna, prin opozitie cu care se construiesc teoria lui Waltz, mai poti vorbi in cazul statelor care nu resusesc sa-si asigure si faca respectata autoritatea (Afganistan astazi de exemplu). Tot astfel, in comparatie cu acestea, ordinea internationala este de multe ori mai ierarhica decat ordinea interna a societatilor nationale in situatii limita. In esenta, Milner afirma ca distinctia ierarhie/anarhie este una artificial construita de catre Waltz pentru a-si fundamenta teoria. Pastrarea ei da dovada de o anumita intelegere a 'internationalului', prea limitata si distorsionata
- Neoliberalii ii vor critica pe neorealisti pentru nerecunoasterea rolului altor actori decat statele si pentru pastrarea distinctiei dintre high si low politics, devenita pentru criticii neorealismului irelevanta.
- Alte critici s-au referi la bazele gnoseologice (de cunoastere) ale noii teorii. Ea este o teorie degenerativa (vocabular preluat de la filosofii stiintei precum Kuhn si Lakatos, = testarea teoriei in realitate duce la schimbarea ipotezelor, pentru ca altfel teoria nu s-ar sustine, dar verificari si deci schimbari succesive duc in timp la modificarea radicala a nucleului teoretic initial).
- Constructivistii au criticat neorealismul pentru importanta pe care o da anarhiei, inteleasa doar intr-un mod anume; realismul si neorealismul absolutizeaza o forma particulara de intelegere a anarhiei in defavoarea tuturor celorlalte posibile.

1.5. Concluzii la neorealism si contributia la dezvoltarea disciplinei

- Neorealismul are meritul de a continua o traditie teoretica si de a o transpune la un nivel superior de abstractizare, specific domeniului de studiu, si nu general filosofic.
- Este o teorie generala, ambitioasa, 'grand theory' cum ar numi-o specialistii, adica isi propune sa explice relatiile internationale in ansamblul lor, fie spatial, fie temporal. Serveste ca instrument conceptual pentru analiza oricarei epoci sau oricarui fenomen, datorita generalitatii sale.

- Nivelul foarte ridicat de abstractizare si sintetizare face din realismul lui Waltz o teorie foarte eleganta, aparent riguroasa, general aplicabila (sistem international avem cel putin de la 1648 si Pacea de la Westphalia incoace). El a fost foarte atragator pentru literatura de specialitate, datorita generalitatii si plauzibilitatii de adevar, argumentat in principal cu analogia cu piata libera si cu comparatia ordine nationala – (dez)ordine internationala.

- Explicarea si nuantarea mare acordata conceptului de ‘sistem international’. Argumentarea persuasiva a specificitatii sistemului international si incredibilele consecinte teoretice si practice care provin din a-l gandi in forma in care il gandeste Waltz .

1.6. Chestionar de autoevaluare

- ❑ Ce este nou in realismul lui Waltz fata de realismul clasic? Ce se pastreaza?
- ❑ De ce este utila o teorie sistemica a relatiilor internationale?
- ❑ Care sunt limitarile unei teorii sistemice a relatiilor internationale?
- ❑ Care sunt procesele politice de astazi in care putem vorbi de o mare aplicabilitate a neorealismului?
- ❑ De ce realismul clasic dar si neorealismul sunt curențe atat de populare in abordarea relatiilor internationale? In ce rezida puterea lor?

Unitatea 2. Institutionalismul neoliberal (Neoliberalismul)

Concepte cheie: neoliberalism, institutii internationale, conventii, regimuri, organizatii, anarhie descentralizata, anarhie institutionalizata, castiguri absolute, reciprocitate, “perspectiva viitorului”, “structura beneficiilor”.

2.1. Contextul istoric de aparitie a institutionalismului neoliberal (pe scurt, neoliberalism, atentie! a nu se confunda cu neoliberalismul ca doctrina economica si politica contemporana)

Daca neorealismul domina sfarsitul anilor '70 dar mai ales inceputul anilor '80, spre sfarsitul decadei '80 se contureaza o reactie stiintifica puternica la afirmatiile sale, care va primi numele **de institutionalism neoliberal**. Institutionalismul neoliberal se preocupa de rolul institutiilor internationale, aparitia, existenta si transformarea lor. El cauta sa argumenteze si sa verifice daca

existenta institutiilor internationale modifica substantial caracteristicile sistemului international si ale relatiilor internationale sau nu.

In mod similar cu toate celelalte teorii prezentate, si aceasta noua viziune poate fi inteleasa mai bine in contextul istoric al evolutiilor politice si economice ale decadei si cel al evolutiilor teoretice din interiorul disciplinei. O prima evolutie importanta pentru noua teorie este intensificarea cooperarii si integrarii economice a Comunitatii Europene, care se indreapta treptat spre o piata comuna europeana, instituita pe deplin la sfaritul anilor '80. Cum este posibila o astfel de cooperare economica, politica, intre state care fac parte indiscutabil dintre marile puteri ale lumii, este o intrebare la care neorealismul raspunde greu. Esecul SDI (Initiativa strategica de aparare americana, menita a crea un scut anti-nuclear si a transla conflictul dintre superputeri in spatiul cosmic) a fost si el un factor in reducerea nivelului de tensiune dintre superputeri. Tendinta a fost substantial accentuata de ascensiunea la carma URSS a lui Mihail Gorbaciov. Dincolo de atitudinea reformista interna, in planul politicii externe el a venit cu un discurs foarte internationalist, accentuand dorintele pasnice ale URSS si mai ales rolul sporit pe care el il dorea pentru institutiile internationale (ONU, CSCE) in dauna politicilor unilaterale.

Datorita unor productii teoretice sustinute, neoliberalismul va evolua dintr-o reactie critica la neorealism, vezi studiul lui Keohane din 1983: *Theory of World Politics: Structural Realism and Beyond* (Teoria politicii mondiale: dincolo de realismul structural) republicat in volum in 1986, la o teorie de sine statatoare in Relatiile internationale, cu elemente ale IC. Cel mai important autor al noii teorii este Robert Keohane, unul dintre autorii IC, care de altfel consacra numele viziunii sale (el fiind dat prima data de un oponent neorealist, Joseph Grieco, dar Keohane si-l asuma declarat), in primul capitol al cartii din 1989 *International Institutions and State Power* (Institutiile internationale si puterea statelor) care este o prezentare aproape programatica a noii perspective. Elemente ale ei apar in cartile pe care Keohane le publica de-a lungul anilor '80, printre care cele mai importante sunt *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*, 1984 (o analiza a cooperarii si integrarii Comunitatii Europene cu tinta expresa de a extinde lectia cooperarii si institutionalizarii asupra relatiilor internationale in general), *Neorealism and Its Critics*, 1986 (o colectie de studii in care sunt reluate fragmente importante din Waltz, pentru a fi urmate de o suita de studii critice foarte diferite intre ele, mergand de la perspectiva lui Keohane, care va deveni neoliberalismul in RI pana la critica postmodernista a lui Richard Ashley).

Printre cei mai importanti autori ai institutionalismului liberal, toti contemporani si publicand inca, se numara: Stephen Krasner, Robert Axelrod, Duncan Snidal, Kenneth Oye, Oran Young, Lisa Martin.

2.2. Originile intelectuale ale institutionalismului neoliberal

- Institutionalismul neoliberal, prin insasi continuitatea de autor, preia lectiile de baza ale interdependentei complexe (IC). Astfel, admite existenta si rolul altor actori decat cei statali, reflecteaza mult mai sistematic asupra posibilitatii cooperarii in relatiile internationale, pune accentul pe institutiile internationale, unde include si regimurile internationale, care i-au preocupat pe Keohane si Nye in anii '70. Importanta acordata problemelor economice in relatiile internationale este un alt element de continuitate.
- Teoria alegerii rationale si teoriile jocurilor reprezinta alte influente foarte importante asupra neoliberalismului
- El se inscrie in traditia idealista in general, astfel ca regasim in asumptiile sale implicite o incredere in rationalitate si in posibilitatea progresului international sub forma eliminarii conflictelor armate si a extinderii cooperarii.
- Desi se constituie ca o opozitie teoretica la neorealism, datorita anumitor elemente pe care le accepta si integreaza din acesta, pentru a critica tot restul, putem trece tocmai neorealismul ca o alta sursa de influente ideatice asupra noii teorii.

2.3. Relatiile internationale in conceptia neoliberalismului

- La fel cu rationalismul si neorealismul, si institutionalismul neoliberal (de aici inainte, INL) porneste de la recunoasterea anarhiei care domina RI si este specifica lor. Anarhia inseamna absenta unei autoritati centrale sau, in termenii INL, anarhia este descentralizata.
- In articolul sau de conturare a noii teorii, Keohane mai traseaza cateva puncte comune cu neorealismul, printre care se numara 1) incercarea de a explica regularitati comportmentale (ale statelor) prin examinarea naturii sistemului international; 2) convingerea ca exista o realitate politica internationala obiectiva care poate fi inteleasa, chiar daca niciodata pe deplin; 3) abordarea sistemului international ca descentralizat (= anarhic) si a puterii statelor ca un factor major in relatiile internationale; 4) convingerea ca pentru a intelege structura sistemului international, ajungem in mod obligatoriu doar la 'un numar mic de lucruri mari si importante', unde Keohane il citeaza pe Waltz.
- De aici incolo insa pornesc diferentele. INL contesta rolul unic al capabilitatilor si al structurii in a determina comportamentele statelor. La fel de importante sunt asteptarile unui stat fata de altul sau fata de institutiile internationale, perceptiile si interesele comune; ultimele exista indubitabil, considera Keohane.
- In consecinta, e nevoie de o noua teorie pentru a intelege sistemul international mai bine decat o face neorealismul. De altfel, Keohane spune ca nici neorealismul nici INL nu sunt teorii, ci sunt 'perspective' asupra politicilor mondiale. Perspectiva noua propusa de el este necesara tocmai pentru ca exista dovezi incontestabile ca statele au si interese reciproce, nu doar interese reciproc

exclusive, si pe de alta parte ca institutionalizarea sistemului international nu este o constanta. Altfel spus, exista perioade istorice in care sistemul international este foarte institutionalizat (are multe tipuri si un mare numar de institutii), exista alte perioade in care el nu este institutionalizat. Putem afirma atunci ca el este acelasi si ca practic variabila 'institutionalizarii' nu influenteaza cu nimic natura sistemului? Cu alte cuvinte, cu sau fara institutiile internationale, avem acelasi tip de anarhie si aceleasi comportamente ale statelor?

- Asadar, anarhia pentru INL este descentralizata, dar institutionalizata in masuri variabile de la o perioada la alta. Plecand de la aceste premise, Keohane isi imagineaza pe un grafic (vezi schemele de la curs), ca o functie liniara, relevanta teoriei propuse, unde pe axa orizontala avem interesele reciproce iar pe cea verticala, gradul de institutionalizare. Cand cele doua sunt minime, INL are minima relevanta. Cu cat cele doua iau valori mai ridicate, cu atat INL devine mai relevant.
- INL isi propune dupa cum rezulta deja sa analizeze si sa teoretizeze cooperarea si posibilitatea ei in relatiile internationale, la fel cu interdependenta. Teza principala a INL este insa mult mai restransa (anii '80, teoriile aspira sa fie tot mai 'stiintifice') pentru a fi mai usor de validat. Asadar, noua teorie cauta raspunsul la intrebarea daca institutiile marcheaza sau nu o diferenta in sistemul international, parafrazandu-l pe un alt autor, John Ruggie, daca 'institutiile conteaza' (institutions matter) sau nu. In termenii lui Keohane, ipoteza centrala spune ca 'variatiile in gradul de institutionalizare a politicii mondiale exercita un impact semnificativ asupra comportamentelor guvernelor' (p.2, 1989). In consecinta, comportamentul adoptat de state intr-o stare de anarhie descentralizata si total neinstitutionalizata este diferit de cel adoptat intr-o stare de anarhie descentralizata, dar institutionalizata. In adoptarea deciziilor comportamentale, guvernele vor tine cont de institutiile existente, normele existente, vor avea informatii in plus despre celelalte state si guverne care vor modifica propriile perceptii, vor sti daca si cat de frecvent vor mai initia cooperarea cu celelalte state, in masura in care acestea din urma participa la institutii, vor tine cont de limitarile impuse in reglementarea institutionala a conflictelor (chiar daca le vor incalca, vor tine de cont de faptul ca asteptarile celorlalte state erau altele, iar costurile incalcarii unor intelegeri institutionalizate vor fi mai mari decat adoptarea aceleasi masuri concrete, cand insa institutiile nu exista, si deci nu exista nici respectare, nici incalcare).
- Keohane defineste institutiile in general, inclusiv cele internationale, ca seturi persistente si interconectate de reguli (formale si informale) care prescriu roluri comportamentale, constring activitatea si modeleaza asteptarile (p.3, 1989). (Este o definitie utilizabila pentru orice institutie sociala, de altfel). Institutiile nu se restring doar la organizatii internationale cum poate tindem sa asociem fiecare. Intr-o ordine descrescatoare a gradului de institutionalizare (formalizare) Keohane distinge trei categorii de institutii internationale: 1. organizatii interguvernamentale si

organizatii nonguvernamentale transnationale (= organizatii birocratice, cu reguli explicite si alocari specifice de reguli si roluri indivizilor si grupurilor) 2. regimuri internationale (= institutii cu reguli explicite, adoptate de catre guvernele membre, reguli care se refera la anumite seturi de probleme din relatiile internationale; dupa expresia lui Oran Young = ‘ordini negociate’. Ex. chestiuni monetare, ecologice, de comunicatii, etc.); 3. conventii (= institutii informale, cu reguli implicite, care modeleaza asteptarile actorilor; pentru Oran Young ele sunt ‘ordini spontane’. Ex. imunitatea diplomatica de-a lungul istoriei, reciprocitatea in tratarea reprezentantilor statelor).

- Institutiile internationale sunt importante nu pentru ca se constituie ca un cadru in plus de disputare a jocurilor de putere dintre state, ci pentru ca odata create, ele afecteaza modul in care statele isi gandesc deciziile, le implementeaza si isi configureaza mediul international.
- Exista trei elemente majore care influenteaza cooperarea in relatiile internationale, sub forma institutiilor in principal:
  1. structura beneficiilor rezultate in urma cooperarii (payoff structure) – depinde de fapt de perceptiile statelor care decid sa coopereze pe o anumita problema, perceptii despre beneficiile proprii si ale celorlalti; daca exista castiguri pentru statele in cauza, ele vor coopera, pentru ca sunt actori rationali care isi urmaresc propriul interes. Asadar, castigurile proprii (absolute, nu comparate cu ale celorlalti) pe care un stat le extrage din cooperare il vor determina sa coopereze.
  2. perspectiva viitorului (shadow of the future) – existenta unui orizont mai indelungat al cooperarii modifica disponibilitatea statelor de a coopera sau nu; daca cooperarea a mai existat sau este proiectata pe o durata mai lunga, atunci are mai multe sanse sa reziste de facto. Exista cateva subelemente importante aici: durata proiectata initial pentru respectiva institutie sau cooperare; regularitatea mizelor (aceleasi chestiuni si aceleasi costuri vor fi in joc de fiecare data); existenta informatiei despre ceilalti actori; existenta unui feed-back rapid despre schimbarile in actiunea celorlalte state participante. Cand toti acesti factori exista, cooperarea are foarte multe sanse sa dureze si sa fie reala.
  3. numarul actorilor – aici autorii INL sunt contradictorii. Pentru Keohane, cu cat sunt mai putini actori, cu atat cooperarea are mai multe sanse, pentru ca actiunile celorlalti sunt mai usor de monitorizat si eventualii ‘trisorii’ pedepsiti sau inlaturati din intelegere, pentru a nu o submina. Pentru Duncan Snidal, cu cat actorii sunt mai numerosi, cu atat cooperarea are mai multe sanse de reusita pentru ca atunci fiecare este interesat doar de castigurile sale, in mod absolut, si nu de castigurile tuturor celorlalti. Castigurile relative isi pierd din importanta pentru ca beneficiile cooperarii se impart intre foarte multi, si deci avantajele de putere se disperseaza. Si aici exista cateva subelemente relevante pentru ideea ca numarul actorilor conteaza (si ca reciprocitatea in cooperare, fara de care nici un stat nu ar accepta sa coopereze, este reala): participantii pot identifica ‘trisorii’ (defectors, free-riders), participantii pot sa concentreze pedepsirea doar asupra

acestora, fara sa se rasfranga asupra tuturor; exista destule motivatii de durata pentru pedepsirea 'trisorilor' (si deci consideratiile contextuale, de moment, gen 'e util sa ramanem prieteni cu statul X' sunt mai putin importante decat persistenta institutiei sau acordurilor pe care statul X le-a incalcat).

- Rezumand, INL porneste de la anarhie, pe care o concepe descentralizata, dar institutionalizata in grade diferite, de la o perioada la alta, de la o regiune la alta.
- INL considera statele ca fiind cei mai importanti actori, dar atribuie un rol relevant si actorilor non-statali. Statele sunt 'egoisti rationali', adica isi urmaresc propriul interes in termen de costuri si beneficii si ca atare sunt interesate de 'castiguri absolute', care pot rezulta de multe ori din urma cooperarii internationale, nu de 'castiguri relative'.
- INL se preocupa de rolul institutiilor internationale in diminuarea sau modificarea structurii anarhice a sistemului international. Pentru teoreticienii neoliberali, 'institutiile conteaza'. Ele sunt gandite in sens foarte larg. Depind de cativa factori importanti (structura beneficiilor, perspectiva viitorului, numarul actorilor). Functiile institutiilor, care fac cooperarea posibila pentru ca este in beneficiul participantilor, se refera la: informatia despre ceilalti actori (institutiile o pot furniza pentru toti membrii, astfel obtinerea ei e mult mai 'ieftina', nu e sarcina tuturor statelor, ci a unor institutii internationale, Banca Mondiala, Organizatia Internationala a Muncii, etc., ofera date economice si sociale despre toate statele membre), monitorizarea actiunilor si respectarii normelor de catre toti membrii (din nou, o realizeaza institutiile, nu fiecare stat in parte, desi fiecare stat e interesat in respectarea acordurilor de catre toti ceilalti parteneri), identificarea si pedepsirea celor care incalca intelegerile, pentru evitarea problemei free-rider (blatist) si salvagardarea regulilor si cooperarii internationale.

- **Intrebarea care rezuma asadar institutionalismul neoliberal este ce rol au institutiile internationale, definite in sens larg, in sistemul international (cu alte cuvinte diminueaza ele anarhia sau nu?) cu intrebarea de fond daca este posibila cooperarea in relatiile internationale?**

2.4. Criticile la adresa neoliberalismului

- Acuzat de neorealism ca ignora importanta castigurilor relative
- Nu se aplica problemelor de securitate, unde cooperarea este improbabila
- Se aplica doar statelor bogate, dezvoltate; este o teorie cel putin occidentala, daca nu pur americana (in sensul ca asumptiile ei sunt distorsionate de un anumit mod de a intelege relatiile internationale, de pe pozitia unei mari puteri)
- Ii lipseste mai multa verificare empirica

- Nu isi recunoaste pozitia normativa, fara a fi cu adevarat obiectiv

2.5. Concluzii la institutionalismul neoliberal si contributia la dezvoltarea disciplinei

- Institutionalismul neoliberal are meritul de a fi preluat lectiile IC si de a le fi dat o elaborarea mai sintetica si mai fundamentata empiric.
- Exploreaza sansele cooperarii si rostul institutiilor internationale, cu aceasta acceptand o lume mai deschisa, mai nuantata a anarhiei internationale, nu doar cea hobbesiana gasita si la Waltz.
- Este o teorie cu aplicabilitate mare pe chestiunile economice. Prin cativa dintre autorii ei si prin accentele ei principale, tine mai bine pasul cu evolutiile contemporane, in sensul ca este mult mai aplicabila la nivelul relatiilor economice, cea ce intr-o era a globalizarii nu e putin lucru.
- Avand in vedere ca majoritatea proponentilor neoliberalismului cerceteaza si publica inca, este foarte greu de apreciat in final contributia la dezvoltarea ideatica a disciplinei. Oricum, ramane o teorie importanta a RI, inca in dezbatere si constructie.
- Importanta ei este cu atat mai mare daca ne gandim ca din IC si institutionalismul neoliberal s-a desprins in timp noua (sub)disciplina a Economiei politice internationale.

2.6. Chestionar de autoevaluare

- Care este rolul institutiilor in teoria neoliberalismului?
- In ce se deosebeste noua teorie de neorealism? In ce se aseamana cu neorealismul?
- Ce mosteneste neoliberalismul de la idealism?
- Sub ce aspecte putem identifica reflectarea pozitiei teoreticienilor neoliberali, ca membri ai societatii americane in afirmatiile lor? Cat este institutionalismul liberal o teorie general valabila, obiectiva si cat este subiectiva, reflectand RI din perspectiva unui stat bogat sau a tuturor statelor bogate si stabile?

Unitatea 3. Dezbaterea neoliberalism – neorealism

Concepte cheie: castiguri relative / castiguri absolute, egoisti rationali / pozitionalisti defensivi, interesul ca maximizare a capabilitatilor, interesul ca bunastare, anarhie descentralizata / anarhie institutionalizata.

3.1. Prezentarea disciplinei Teoriei Relatiilor Internationale ca o evolutie pe dezbateri

In anumite clasificari ale evolutiei disciplinei, dezbaterile dintre perspectivele centrate pe state (statecentrism) si transnationalism (devenit pluralism mai tarziu) se constituie ca o a treia dezbaterie in jurul caruia se structureaza domeniul (vezi si partea 10). Ea caracterizeaza disputele teoretice din anii 1970 si se transforma spre sfaristul anilor '80 si in anii '90 in dezbaterile dintre neorealism si neoliberalism (pentru una dintre cele mai bune reflectari, vezi colectia de studii realizata de Baldwin in *Neorealism and Neoliberalism*, 1993). Ea insumeaza in mare masura atitudinile teoretice ale lumii RI americane, pana in zilele de astazi si se continua cu noi si noi contributii. Singura prezenta inedita majora, in mediile RI americane, este aparitia constructivismului, ca o a 'treia cale'. Lumea non-americana a RI s-a diversificat intre timp mult mai mult, dupa cum vom vedea in partea 9. De notat aici ca unii autori din domeniu resping etichetele de neorealism si neoliberalism, preferandu-le pe cele de realism structural si institutionalism, pentru ca la mai mult de 10 ani de la aparitia celor doua teorii, e greu sa le consideri 'neo', au devenit teorii clasice (mainstream) deja.

Unde s-a ajuns in polemica dintre cele doua asadar si cat de (i)reconciliabile sunt ele sunt doua intrebari interesante pentru intelegerea TRI contemporane. Analizand realismul structural si institutionalismul neoliberal ca parti componente ale traditiilor realista si respectiv idealista, o comparatie de ansamblu conduce la urmatoarele observatii:

3.2. Diferentele traditionale:

- Viziunea de ansamblu asupra naturii umane si istoriei (pesimista ↔ optimista)
- Actorii relevanti (state ↔ state, indivizi, natiuni, IGO-uri, ONG-uri)
- Scopuri (mentinerea si/sau extinderea puterii ↔ mentinerea si/sau extinderea bunastarii si a pacii)
- Mijloace (capabilitati militare, razboi, diplomatie secreta, influenta si presiune politica, viziune mercantilista asupra economiei ↔ comert liberal, raspandirea democratiei, diplomatie deschisa, integrare, cooperare, viziune liberala asupra economiei)

3.3. Aspecte comune traditionale:

- Insi faptul ca se bazeaza ambele pe o viziune despre natura umana si istorie
- Analogia state – indivizi pe piata libera (neorealistii o folosesc pentru a exemplifica 'structura' si 'anarhia', idealistii pentru a demonstra cum statele urmarindu-si propriul interes vor ajunge la un bine general)

- Ambele sufera influente ale unei conceptii utilitariste despre indivizii care isi urmaresc in mod rational propriul interes si maximizarea lui (argument proiectat la nivelul statelor)
- Statele sunt asadar pentru ambele traditii actori rationali si unitari

3.4. Noi aspecte comune, in urma polemicilor anilor '80 si '90

neorealism	neoliberalism
Sistemul: <i>anarhic (absenta unei autoritati centrale, atomizarea unitatilor sistemului, self-help)</i>	Sistemul: <i>anarhic (absenta unei autoritati centrale = descentralizare a sistemului, prezenta institutiilor internationale = institutionalizare a sistemului)</i>
Scopuri: <i>puterea (in primul rand in termeni militari si politici, abia apoi economici)</i>	Scopuri: <i>puterea (in primul rand in termeni economici si de bunastare, abia apoi militar)</i>
Mijloace: <i>cresterea capabilitatilor pe cont propriu, formarea balantei de putere</i>	Mijloace: <i>cooperare internationala pentru beneficii reciproce, formarea de regimuri si organizatii internationale</i>
Actori: <i>statele care isi urmaresc propriul interes; altii = foarte limitat</i>	Actori: <i>statele care isi urmaresc propriul interes; altii, relevant, printre ei, IGO-uri si ONG-uri cu actiune internationala</i>
Nuantari reciproce: <i>cooperarea este posibila, dar este limitata ca scop si pasagera; problemele economice pot deveni de prima importanta (relativizarea distinctiei high/low politics)</i>	Nuantari reciproce: <i>cooperarea nu exclude conflictul, ii da doar alte forme; in situatii de absenta a institutiilor internationale, a intereselor reciproce, sau a ambelor, viziunea neorealista ar putea fi mai aplicabila</i>

Metodologie comuna: teoria jocurilor

3.5. Diferente ramase:

neorealism	neoliberalism
Scopuri: <i>supravietuirea statelor si metinerea pozitiei lor relative in termeni de capabilitati</i>	Scopuri: <i>bunastarea indivizilor si a statelor</i>
Mijloace: <i>castiguri relative</i>	Mijloace: <i>castiguri absolute</i>
Actori: <i>statele = pozitionalisti defensivi (Grieco)</i>	Actori: <i>statele = egoisti rationali (Keohane), cooperationisti defensivi (Snidal)</i>
Rolul acordat organizatiilor si regimurilor internationale: <i>limitat, extensie a intereselor si capabilitatilor statelor; institutiile = variabila dependenta (nu sunt cauza comportamentelor statelor, ci consecintele intereselor si deciziilor lor)</i>	Rolul acordat organizatiilor si regimurilor internationale: <i>foarte important, diminueaza anarhia; institutiile = variabila independenta (constrang statele la comportamente mai cooperante, Keohane); institutiile = variabila intermediara (au un impact asupra mediului in care statele adopta decizii rationale, dar nu direct, causal, asupra deciziilor, Krasner)</i>

- O trecere in revista a dezbaterii alta decat cea prezentata mai sus apartine lui David Baldwin, in cartea amintita. El enumera sase elemente care structureaza diferentele ramase intre neorealism si neoliberalism: 1) natura si consecintele anarhiei; 2) cooperarea internationala; 3) castiguri relative in opozitie cu castigurile absolute; 4) ordinea de prioritati a scopurilor statelor; 5) rolul intentiilor statelor in opozitie cu rolul capabilitatilor (capabilitatile nu devin amenintare automat, ci depind de intentiile si perceptiile celorlalte state despre aceste capabilitati); 6) institutii si regimuri internationale (Baldwin, 1993).

3.6. Concluzii:

- Dezbaterea neorealism – neoliberalism se continua pana in actualitate, mai cu seama in lumea RI americana

- In urma polemicilor de doua decenii, cele doua teorii tind sa se apropie in multe dintre asumptiile lor, desi provin din traditii atat de diferite
- Ambele sunt criticabile pentru viziunea asupra statelor ca actori rationali si unitari, pentru abordarea pozitivistă (credinta in obiectivitate si falsificabilitatea respectiv verificarea teoriilor lor), pentru atitudinea necritica, ‘obiectiva’ cu care abordeaza sistemul international
- Neoliberalismul pare mai aplicabil relatiilor economice interstatale, neorealismul, relatiilor politice si militare. Ambele sunt viziuni ale lumii occidentale, ale statelor puternice si dezvoltate, ambele sunt scrise de autori care traiesc in societatea celei mai mari puteri a lumii, fapt care nu este lipsit de relevanta in discutia despre validitatea si ‘obiectivitatea’ lor

3.7. Chestionar de autoevaluare:

- Care sunt aspectele comune care stau la baza celor doua teorii?
- Care sunt aspectele traditionale care le diferentiaza?
- Care sunt similitudinile contemporane? Care sunt diferentele ramase?
- In ce domenii din practica relatiilor internationale vi se pare mai aplicabil neorealismul, respectiv neoliberalismul?
- In ce masura intelegeti diferentele dintre cele doua teorii ca fiind ireconciliabile, sau dimpotriva, ca fiind fetele aceleiasi monede?

Bibliografie obligatorie (modul II):

R. Keohane and J. Nye, Power and Interdependence, 1989, partea 1 (BSP).

R. Keohane, ‘Neoliberal Institutionalism: A Perspective on World Politics’, in Robert Keohane, International Institutions and State Power, 1989 , copie in Crestomatie TRI, BSP, 2003.

K. Waltz, Theory of International Politics, 1979, partile din Crestomatie TRI, BSP, 2003.

Bibliografie recomandata (modul II):

R. Keohane and J. Nye,* Power and Interdependence, 1989, versiunea integrala (BSP).

K. Waltz, Theory of International Politics, 1979, varianta integrala (BSP).

R. Keohane, Neorealism and Its Critics, 1986, capitolul 1 (BSP).

Modulul III: Dezbaterile de actualitate in Teoria Relatiilor Internationale

Obiectivele modului:

- Prezentarea disciplinei, conform literaturii recente, ca o evolutie in patru debateri
- Trecerea in revista a primelor doua debateri
- Intelegerea dezbaterii dintre neorealism si neoliberalism inclusiv datorita centralitatii ei in mediile academice americane
- Intelegerea dezbaterii dintre pozitivism si postpozitivism, cu toate prelungirile ei de maxima actualitate, ca o dezbaterie in principal nonamericana

Recapitulare:

O mare parte a istoriei disciplinei relatiilor internationale a fost caracterizata de opozitia intre realism si liberalism, amandoua abordari teoretice ce pretind ca ofera o intelegere adecvata a functionarii si chiar a existentei sistemului international. Concluzia dezbaterii neorealism (realism waltzian) versus neoliberalism (institutionalism liberal) este o apropiere intre cele doua paradigme, din multe puncte de vedere, inclusiv structura anarhica a sistemului international.

Ghid de studiu:

*Aceasta sectiune va aduce la nivelul ultimelor debateri din cadrul disciplinei, adica anii 2000. Pentru intelegerea ei trebuie sa va bazati pe o buna asimilare a materialului de pana acum. Reamintiti-va in studiul acestui modul de teoriile fondatoare, de viziunile lor filosofice despre natura umana si istorie, de neorealism si neoliberalism, pentru ca astfel veti intelege debaterile mai bine. Dezbaterea dintre neorealism si neoliberalism trebuie sa o parcurgeti ca pe o dezbaterie strict in granitele relatiilor internationale, deci o dezbaterie despre viziuni alternative ale relatiilor internationale. Tabelul comparativ va va asista in intelegerea ei. Dezbaterea dintre pozitivism si postpozitivism trebuie sa o studiat si sa reflectati la ea in corelatie cu prima unitate a primului modul. Ea este esentialmente o dezbaterie metadisciplinara, care se refera asadar la ce reusim sa cunoastem prin relatiile interntationale, ca disciplina, si mai ales **cum** reusim sa cunoastem realitatea sociala, inclusiv cea internationala. Tutorialul va avea probabil un rol esential in asimilarea acestei unitati. Abordati-o cu deschidere spre reflectia filosofica si culturala (nu degeaba postmodernismul a fost mai intai un curent artistic).*

Schema logica a modului:

- Introducere si caracterizarea dezbaterii inter-paradigmatice pozitivism-postpozitivism
- Caracteristicile principale ale abordarilor postpozitiviste in relatiile internationale

- Analizarea feminismului, constructivismului, teoriei critice și a postmodernismului în relațiile internaționale
- Oferirea unei viziuni de ansamblu asupra relațiilor internaționale din perspectiva teoriilor analizate

Unitatea 1 . Dezbaterea pozitivism versus post-pozitivism

Concepte cheie: pozitivism, empirism, logicism, ontologie, epistemologie, metodologie, verificare, fapte, valori, teorii normative, teorii obiective, inginerie socială, unitatea metodologică a științelor, lume naturală/lume socială, explicație/ înțelegere.

1.1 Considerații generale

Definiție propusă (Steve Smith, 1996): pozitivismul este “o poziție metodologică, bazată pe o epistemologie empirică ce fundamentează cunoașterea noastră despre lume prin justificarea prin experiență (ultimativ brută) și care validează metodologia și ontologia în măsura în care ele sunt validate empiric.”

1.2. Influențele intelectuale

Se recunosc în proiectul iluminist. Pozitivismul se bazează esențialmente pe o perspectivă asupra lumii care crede în posibilitatea unui progres amplu, de la cel în știință și până la îmbunătățirea ființelor umane și a societăților acestora. Astfel, istoria este considerată o desfășurare a acestui progres, bazându-se pe uzul raționalității “iluminată” și pe acumularea de cunoaștere științifică.

Ca epistemologie, pozitivismul este reprezentantul unei îndelungate tradiții în științele sociale, divizată primar în trei stadii:

- pozitivismul lui Auguste Comte – subliniază unitatea tuturor științelor prin metode (acestea inspirate din științele naturii). Obiectivul lui: formularea unor legi sociale evolutioniste
- pozitivismul logic (empirismul logic) al cercului de la Viena – accentuează știința ca unică modalitate de cunoaștere validă
- pozitivismul anilor '50-'60, dominând cercetarea socială. S-a dezvoltat din cele două faze anterioare și a fost legitimat de o filosofie a științelor sociale care reprezintă o atenuare a modelului științelor exacte, singurele cu adevărat ‘științe’

1.3. Caracteristicile definiției ale pozitivismului (cf. Christopher Lloyd):

- logicismul (utilizarea unei logici deductive)

- verificationismul empiric (tezele trebuie verificate, testate in comparatie cu realitatea)
- distinctia dintre teorie si observatie
- teoria lui Hume despre cauzalitate

Aceste elemente releva esenta pozitivismului, inasa nu ne ofera detalii asupra a ceea ce e dincolo de clasificari. In schimb, discutia lui Bernstein despre “teoria empirica” este mai relevanta:

- abordarea pozitivistă se centrează pe asumptia ca telul științelor naturale este același cu cel al științelor sociale = explicarea lumii “exterioare”. Ca atare, telul suprem al științelor sociale rezida în descoperirea unor enunțuri nomologice, ca de exemplu legi generale, care vor explica lumea socială prin metode deductive, așa cum legile fizice explică lumea fizică. Scopul în sine pare totuși pretentios pentru alții, dat fiind statutul de “tinerete”, imaturitate, atribuit științelor sociale. Similaritățile cu științele naturii sunt împărtășite într-o măsură atât de mare încât majoritatea oamenilor de știință cred în nevoia de “maturizare” a științelor sociale, analog dezvoltării în timp a fizicii sau a chimiei. Astfel, și științele sociale vor avea parte în viitor de o revoluție “newtoniană” sau “einsteiniană”. Pana atunci inasa, oamenii de știință trebuie să acumuleze cunoaștere empirică prin formularea unor teorii sistematizate și prin testarea în realitate a acestora.
- rolul cercetătorului oferă o altă paralelă cu științele naturale; dat fiind statutul lui/ei științific, el va trebui să rămână complet obiectiv. Această cerință vizează * selecția metodei, * uzul ei și * concluziile empirice de final. Teoreticianul nu trebuie să aspire la modificarea realității cercetate, ci doar să o interpreteze și explice. Practic, o asemenea poziție reclamează completă separare a teoriilor de fapte: teoriile sunt producții logice aplicate unei realități externe pentru a decela capacitatea lor de a o descrie sau explica. Implicit, faptele sunt considerate “libere de teorie” (*theory-free*) și în mod similar, o teorie “bună” este considerată “liberă de valori” (*value-free*).

Din aceste asumptii deriva alte două consecințe logice:

- teoria normativă; aplicând în mod obiectiv metode și inferând, teoreticianul din științele sociale nu poate (și de altfel nu trebuie) să utilizeze enunțuri normative. Scopul științelor nu este elaborarea unor judecăți de valoare cu privire la realitățile externe, întrucât acestea sunt strict descrise și explicate prin observație empirică. De aceea, teoria normativă (în cazul admiterii ei) este lipsită de relevanță în științele sociale.
- științele sociale ca surse de inginerie socială; ingineria socială constă în aplicarea în societate a descoperirilor din cercetarea socială în scopul de a induce modificări predeterminate și de a atinge anumite obiective. Concepută ca neutră din punct de vedere valoric, ea reprezintă doar un instrument științific, putând servi unor variate scopuri, fără a renunța la pretenția de neutralitate valorică. Menirea ei constă în a-i ajuta pe decidenții politici (*policy-makers*) să modifice anumite aspecte sociale în direcția dorită. La modul ideal, ingineria socială se aplică în scopul optimizării

continue a societatii, in paralel cu progresul in sine al stiintelor sociale. Or aceasta inseamna revenirea la proiectul iluminist initial.

Sintetic: pozitivismul se fundamenteaza pe credinta in monismul metodologic si epistemologic al stiintelor. Exista o unitate a metodelor stiintifice, aceleasi indiferent de domeniul de studiu, si ca atare, exista o singura cunoastere stiintifica, cea girata de metoda. Prin urmare, el presupune o realitate externa libera de orice imixtiune teoretica si care poate fi cunoscuta prin elaborarea unor teorii sistematizate bazate pe logica si prin consecutiva lor testare empirica. Obiectivul suprem al unei asemenea cercetari fragmentate este descoperirea unor legi generale despre lumea sociala si desvarsirea cercetarii ca stiinta veritabila, matura.

1.4. Criticile postpozitiviste

Pozitivismul a fost supus unor multiple atacuri chiar de la “nasterea” sa. Aceste critici s-au fundamentat in majoritatea lor pe elemente epistemologice si metodologice, altii referindu-se inasa si la implicatiile ontologice ale asumptiilor pozitiviste. La ora actuala, literatura de specialitate consemneaza patru curente majore critice ale pozitivismului – teoria critica, hermeneutica, feminismul si postmodernismul, carora unii autori le adauga si criticile formulate de realismul stiintific.

- Un punct comun al criticilor postpozitiviste vizeaza problema unitatii stiintelor; in principiu, aceste critici considera ca stiintele sociale nu pot fi modelate in conformitate cu modelele din stiintele naturale. Diferenta fundamentala dintre obiectele lor de studiu (lumea naturala versus lumea sociala) creeaza o diferenta inerenta de ordin epistemologic si metodologic, care nu mai tine de stadiul lor de dezvoltare ca stiinta. Stiinta nu mai este un corpus de cunoastere unic, rational, universal si/sau universalizabil, bazat pe metode recunoscute, ci, dimpotriva, analiza naturii si respectiv cea a mintii reprezinta demersuri foarte diferite. Epistemologiile explicarii naturii, respectiv societatii, difera: prima se refera la *explicatie*, cealalta la *intelegere*. Mai mult, acumularea de cunoastere este un proces contextualizat, dependent de limbaj sau istorie, sau de ambele, in functie de perspectiva. Monismul stiintific este subminat si de argumentul feminist care atrage atentia asupra relevantei identitatii de gen a “cunoscatorului” pentru subiectele si metodele alese, pentru modul de gandire si argumentare, etc.

- Unele din aceste afirmatii au implicatii si asupra unei alte asumptii pozitiviste, anume obiectivitatea cercetatorului si a cercetarii sale – asumptia axiologica (*value-free*), considerata ca periculoasa de catre pozitivistii. In acceptiune postpozitivista, cercetatorul nu se poate detasa de societatea pe care el/ea o studiaza, intrucat ii este parte integranta si ca atare el/ea nu poate ramane obiectiv/obiectiva. Iar aceasta nu se limiteaza strict la valorile si alegerile individuale de care cercetatorul trebuie sa tina cont, ci se refera la faptul ca totul in cadrul unui asemenea demers - de la

alegerea temei sau teoriei pe care se bazeaza si pana la preferinta asupra metodelor – este determinat contextual. Toate conceptele sunt construite social si istoric si deci inerent indisociabile unui sistem construit de valori si intelesuri.

Argumentul anterior genereaza alte doua critici postpozitiviste:

- prima se refera la delimitarea teorie-fapte si decreteaza vicierea esentiala a pozitivismului prin propria fundamentare a acestuia pe metode care asuma independenta dintre realitate si teorie. In mod cert, nu poate fi vorba de asa ceva; nu putem observa fara a utiliza concepte, or acestea se inradacineaza in teorie. Similar, nu putem descrie si comunica observatiile noastre in lipsa conceptelor. “Pentru a descrie ceea ce experimentam, trebuie sa folosim concepte, iar acestea nu sunt dictate de ceea ce observam; fie sunt apriorice in minte, fie sunt rezultatul unui limbaj teoretic preexistent.(...) De aceea, nu exista fapte pure, fapte fara interpretare, iar interpretarea implica mereu teorie”.
- A doua critica imputa pozitivismului desconsiderarea rolului teoriei normative. Pe de o parte, pozitivismul a mostenit de la cercul de la Viena anulara enunturilor normative pe considerente empirice (nu pot fi testate). Pe de alta parte insa, pozitivismul percepe eronat chiar rolul propriei teorii considerand-o *value-free*. Nici o teorie nu poate fi ca atare, conform postpozitivistilor. Teoriile sunt construite social si prin urmare incorporeaza valori. Absenta unei judecati de valoare *explicite* nu inseamna absenta deplina a teoriei. Mai mult, a se abtine de la emiterea de judecati poate insemna in sine un tip de judecata. Teoriile sunt in mod esential normative si formative, aceasta insemnand ca ele asuma judecati de valoare si modeleaza actiuni viitoare. In cuvintele lui Steve Smith, “teoriile nu doar explica sau prezic, ele ne spun ce posibilitati de actiune si interventie umana exista; ele definesc nu doar posibilitatile noastre explicative, ci si orizonturile noastre etice si practice”.

- Suma acestor critici explica de ce insasi ideea de inginerie sociala este privita cu maxima suspiciune de catre postpozitivistii:

- 1.) in absenta unei teleologii a istoriei, societatile umane nu urmeaza in mod necesar cai spre progres.
- 2.) lumea sociala nu poate fi gestionata precum cea naturala. Oricat de “rationala” si “stiintifica”, ingineria sociala nu poate planifica toate conditiile necesare pentru ca schimbarea dorita sa aiba loc in mod total controlat.
- 3.) pentru ca teoria nu este niciodata neutra, ingineria sociala nu poate fi strict instrumentala, ci intotdeauna incorporeaza anumite valori. Mai mult, adeptii teoriei critice ar argumenta ca aceste valori servesc perspectivei dominante asupra lumii

(*Weltanschauungen*) și status-quo-ului. Aceasta se leagă de ideea generală că “knowledge is power” (“cunoașterea înseamnă putere”) și că știința însăși este un proces de putere, care *impune* propriile criterii de *adevar* în loc să le formuleze logic. Este de fapt problema epistemologică fundamentală a universalității științei.

1.5. Chestionar de autoevaluare:

- ❑ Care sunt principalele caracteristici ale pozitivismului?
- ❑ Care sunt principalele caracteristici ale postpozitivismului?
- ❑ De ce a patra dezbatere este diferită de celelalte?
- ❑ De ce postpozitivismul nu este privit ca o teorie, ci mai degrabă ca o orientare care cuprinde mai multe teorii?
- ❑ Puteti identifica exemple contemporane reale în care pozitivismul a ‘construit’, ‘validat’ un adevar pe care apoi evenimentele sau alte descoperiri l-au dovedit a fi o simplă versiune despre realitate, și nu realitatea însăși?

Unitatea 2. Abordări recente în Teoria Relațiilor Internaționale

Cuvinte cheie: post-pozitivism, teorie critică, constructivism, feminism, post-modernism

2.1. Teoriile post-pozitiviste relevante pentru relațiile internaționale

Post-pozitivismul nu este o teorie a relațiilor internaționale, ci o contestare a disciplinei așa cum arăta ea până la el, o punere sub semnul întrebării a tuturor asumpțiilor ei epistemologice și metodologice, și prin aceasta și a asumpțiilor ontologice. Mai mult, el se extinde practic în mai multe științe sociale, cu siguranță în științele politice, și nu se limitează doar la relațiile internaționale. Pentru relațiile internaționale, el a dat însă o serie de noi abordări, pe care le enumerăm pe scurt aici.

2.2 Teoria critică Mark Neufeld, Andrew Linklater, Robert Cox, Steve Smith

2.3. Constructivismul

2.4.Feminismul in relatiile internationale J. Ann Tickner, V. Spike Peterson, Christine Sylvester, Cynthia Enloe, Jean Bethke Elshtain, Jacqui True

2.5.Post-modernismul in relatiile internationale R. B. J. Walker, Der Derian, David Campbell, Richard Ashely, Hayward Alker

2.6. Chestionar de autoevaluare:

- Care sunt principalele caracteristici si reprezentanti ai teoriei critice?
- Care sunt principalele caracteristici si reprezentanti ai constructivismului?
- Care sunt principalele caracteristici si reprezentanti ai feminismului in relatii internationale?
- Care sunt principalele caracteristici si reprezentanti ai post-modernismului in relatii internationale?

Bibliografie obligatorie:

Burchill et al, - Capitolul 6. Teoria Critica, pag. 155-180

Burchill et al – Capitolul 8. Constructivismul, pag. 209-230

Burchill et al. – Capitolul 9. Feminismul, pag. 231-276

Burchil et al. – Capitolul 7. Postmodernismul, pag. 181-208

Bibliografie recomandata:

Zapartan, Liviu-Petru *Relatii internationale*, Studia, 2001 (BSP), paginile 166-176.

Unitatea 3. O privire de ansamblu asupra dezvoltarii disciplinei

3.1. Relațiile internaționale și evoluția lor ca disciplină în secolul XX

Disciplina relațiilor internaționale a apărut și s-a dezvoltat după cum am văzut ca un produs ideatic al evenimentelor politice, economice, sociale și culturale ale secolului XX. Teoria fondatoare de disciplină a fost idealismul, pe care îl găsim în literatură și ca liberalism (în realitățile internaționale), pluralism și utopism.

Înțelegerea diferitelor teorii ale relațiilor internaționale nu se poate face însă în absența unei înțelegeri a contextului istoric în care ele se conturează, fapt pentru care am acordat în acest suport de curs un rol important contextului istoric, în dublu sens, al istoriei politice și al istoriei disciplinei. Un rol special pentru idealism îl au toate evenimentele și desfășurările care au dus la Primul Război Mondial. Durata războiului, caracterul lui 'total' în sensul implicării internaționale, mobilizării interne, armelor utilizate și numărului de victime, a luat atât politicienii cât și opinia publică prin surprindere. Faptul că asemenea atrocități s-au putut întâmpla a dus la o serie de întrebări esențiale despre natura statelor, politica externă, natura războiului, ordinea mondială și posibilitatea păcii în lume.

Războiul a condus la o concluzie majoră: relațiile inter-statale nu mai puteau fi organizate ca în secolul XIX și perioada premergătoare lui 1914; sistemul balanței de putere specific marilor puteri în secolul XIX era considerat vinovat pentru eșecul total și tragic de a menține pacea și pentru sacrificarea națiunilor în războaiele marilor puteri. În acest context, reflecțiile despre ce înseamnă sistemul internațional și modurile în care el poate fi transformat s-au intensificat, constituind primele lucrări ale ceea ce se va numi școala idealistă în relațiile internaționale.

Printre principiile noii viziuni postbelice se întâlnesc: diplomația deschisă, comerțul liber, dezarmarea, securitatea colectivă, dreptul națiunilor la auto-determinare și ideea unei 'asociații generale a națiunilor' în care statele mari și mici să fie egale, care va sta la baza creării Societății Națiunilor.

Idealismul a dominat dezbaterile teoretice, politice și mediatice imediat după război și în anii '20 și a rămas consacrat ca primul efort intelectual menit exclusiv să explice și să caute soluții unei probleme considerată prin excelență internațională, anume evitarea războiului și promovarea păcii. În anii care au urmat, eșecul tot mai evident al Societății Națiunilor, probabil cea mai amplă încercare de punere în practică a idealismului, înlănțuirea evenimentelor și tensionarea tot mai accelerată a mediului internațional la sfârșitul anilor '20 și '30 (actele de agresiune ale Italiei, apoi ale Germaniei, însăși apariția fascismului și nazismului) au convins unii autori ca idealismul e o viziune falsă asupra relațiilor internaționale, probabil și periculoasă, pentru că în aspirațiile sale, aparent generoase, nu face decât să ducă la consecințe opuse.

Acesta este contextul istoric și ideatic în care apare realismul, a doua teorie fondatoare a disciplinei. El este formulat mai întâi doar ca o critică a idealismului, prin lucrarea lui E. H. Carr *The Twenty Years Crisis* (publicată poate nu întâmplător în 1939). În anii '40 și '50, în contextul istoric al

unui nou război mondial, al scurtei unități a celor victorioși (fondarea ONU) și apoi al redivizării lumii în sfere de influență, realismul se conturează treptat ca o teorie de sine stătătoare, cu o literatură foarte bine reprezentată. Realismul se va constitui așadar ca o viziune despre relațiile internaționale care înțelege războiul ca o consecință firească a relațiilor dintre state (vezi și dilema securității). Pacea nu are nici un fel de valoare în sine, ea este bună dacă servește intereselor de putere de la un moment dat. După cum în starea de natură hobbesiană fiecare individ trebuie să-și asigure supraviețuirea temându-se de toți ceilalți și încercând să-și păstreze puterea sau chiar să o sporească în acest scop, tot astfel statele în relațiile internaționale trebuie să se apere singure (faimosul principiu self-help), deci să-și urmărească propriile interese dincolo de orice alte considerente, într-un mediu lipsit de autoritate, lege și ordine, în care amenințarea războiului este perpetuă (acesta este modul realiștilor de a înțelege anarhia în relațiile internaționale). Motivul major al acțiunii fiecărui stat în relațiile internaționale este păstrarea puterii sale; mai nuanțat, aceasta înseamnă la minim, asigurarea supraviețuirii, la maxim, dominația universală. Urmărirea interesului național, definit ca putere, adică păstrarea și eventual acumularea ei, este o lege obiectivă a relațiilor internaționale, indiferent de perioada istorică sau de tipurile de regimuri politice implicate (Morgenthau, 1966, 1985).

Ambele teorii fondatoare au aspirat la un “caracter” științific, idealismul prin încrederea de sorginte iluministă în raționalitatea și perfectibilitatea umană individuală și în consecință și colectivă, iar realismul prin convingerea existenței unor legi obiective, anistorice, specifice politicului și relațiilor internaționale, pe care o teorie adevărată are menirea să le descopere. Deși pe bună dreptate atacate în toată dezvoltarea ulterioară a disciplinei, cele două școli de gândire au avut meritul de a aspira la a face din studiul relațiilor internaționale “o știință” și în această tentativă, de a individualiza domeniul ca atare.

Dezvoltarea ulterioară a disciplinei poate fi trasată în mai multe modalități (Smith, 1995). O variantă de prezentare a schemei evoluției teoriei relațiilor internaționale identifică trei tradiții de gândire: realism, raționalism și revoluționism, de inspirație hobbesiană, lockeană și respectiv kantiană. Este o structurare mai cunoscută în lumea britanică a relațiilor internaționale, care a fost atacată pentru că simplifică înțelegerea idealismului (numit aici revoluționism) și că ignoră teoriile dependenței în relațiile internaționale. O altă variantă mult dezbătută de a trasa evoluția domeniului și teoriile care îi dau substanță identifică paradigme de gândire în relațiile internaționale, plecând de la înțelegerea pe care Thomas Kuhn o dă conceptului de paradigmă în științele sociale (Steans, 1998, 41). Prin prisma unei astfel de concepții, teoriile relațiilor internaționale pot fi sintetizate în trei paradigme și înțelese în consecință. Una dintre paradigme este cea realistă cu prelungirea contemporană a neorealismului, cealaltă paradigmă este cea pluralistă (înțelegându-se prin aceasta idealismul și teoriile succesoare lui, inclusiv instituționalismul neoliberal), iar a treia este paradigma

marxistă, care cuprinde școala dependenței, a sistemelor mondiale și teoriile de inspirație marxistă din relațiile internaționale (Smith 1995).

Un unghi diferit de a vedea evoluția disciplinei este reprezentat de identificarea unor dezbateri între teorii și accentuarea rolului pe care replica pe care fiecare teorie a dat-o celor precedente l-a avut în evoluția domeniului. Este o perspectivă care construiește și gândește fiecare nouă teorie raportată la celelalte și care accentuează dinamica internă disciplinei, în detrimentul configurării ei ca o disciplină care gravitează în jurul a trei linii paralele, fără legătură între ele. Așadar, în contextul unei înțelegerii dinamice a disciplinei, o modalitate de configurare constă în dezbaterile inter-paradigme, paradigmele rămânând cele trei de mai sus (Smith 1995). O viziune diferită, dar înscrisă și ea în tendința de a înțelege disciplina ca o polemică în derulare, este dată de prezentarea ei pe trei dezbateri (Smith, 1996, citându-l pe Lapid): prima dezbatere este cea între cele două teorii fondatoare, idealism și realism; a doua dezbatere este cea caracteristică anilor 1950 și 1960, când lumea științelor politice americane este cucerită de revoluția behavioristă, iar relațiile internaționale rezonază prin disputa între tradiționalism și behaviorism, cu alte cuvinte între o abordare clasică, reflexiv-filosofică a domeniului și una cu clare aspirații științifice, empiric-cuantificabile. În fine, într-o astfel de înțelegere a domeniului, a treia dezbatere este cea între pozitivism și postpozitivism, care marchează anii 1980 cu consecințe până în dezbaterile actuale. Caracterizând-o pe scurt, am putea spune că a treia dezbatere reunește toate teoriile apărute până la începutul anilor 1980, pe de o parte, pe baza aspirației lor comune de a fi teorii valide, verificate empiric și de a construi o ‘știință’ a relațiilor internaționale, iar pe de altă parte încep să se contureze alte teorii numite postpozitiviste într-o încercare de a unifica viziuni foarte diferite care însă critică ontologia, epistemologia și metodologia tuturor teoriilor internaționale precedente. Toate curentele de gândire postpozitiviste contestă validitatea și posibilitatea operării distincției între fapte și valori, între teorie socială și realitate socială, contestă caracterul pretins obiectiv al teoriilor anterioare și încearcă să le evidențieze asumțiile profund normative.

Între teoriile post-pozitiviste literatura înregistrează teoria postmodernă, teoria critică, sociologia istorică și feminismul (Smith, 1995, Smith, 1996). Cert este într-adevăr că prin demersul lor critic la adresa teoretizării pe tema relațiilor internaționale și prin regândirea totală a teoriilor consacrate, deci inclusiv a distorsiunilor și asumțiilor de gen inerente epistemologiei și metodologiei lor, contribuțiile teoretice feministe se plasează pe terenul postpozitivismului. Două amendamente însă ar fi utile. Mai întâi, perspectivele feministe în relațiile internaționale sunt foarte diverse și numeroase, de aceea reducerea lor la o teorie, teoria feministă, ar fi mult prea simplificatoare. Apoi, sunt contribuții feministe la (re)conceptualizarea relațiilor internaționale care își propun să sublinieze fapte și fenomene sociale neglijate până acum, să regândească legătura societății interne – mediul internațional, să combine teoria politică cu teoria internațională, ș.a.m.d., deci să radicalizeze

contestarea domeniului tradițional al relațiilor internaționale în toate consecințele sale, de la cele cu valențe imediat politice la cele pur teoretice, ceea ce în opinia mea merge mai departe sau mai bine spus merge pe altă cale decât cea atribuită postpozitivismului.

O ultimă modalitate de a înțelege disciplina în sensul unei evoluții prin intermediul polemicilor teoretice înregistrează nu trei, ci patru dezbateri esențiale. Este de altfel perspectiva prin care eu însămi îmi trasez liniile de evoluție în domeniu, din motive pe care le voi explica mai jos. Primele două dezbateri corespund cu perspectiva discutată anterior, iar dezbaterile pozitivism – postpozitivism devine a patra în ordine cronologică. A treia dezbaterie (nou introdusă de această perspectivă) este cea din anii 1970 dintre perspectiva centrată pe state (așa numitul statecentrism) și transnaționalism. Primei teorii i se subsumează în mare descendenții realismului clasic și realismul waltzian (Waltz, 1979), iar celei de-a doua, interdependența complexă și studiile pe mișcările transnaționale (Keohane și Nye, 1972, Keohane și Nye, 1977). Conturarea acestei dezbateri ca una distinctă, și nu doar o prelungire peste decenii a primeia, dintre idealism și realism, este relevantă din punctul meu de vedere pentru că deși cele două școli teoretice în polemică sunt descendentele primelor, metodele lor, modul de construire a teoriei, asumțiile lor implicite și implicațiile lor generale vizează mult mai mult decât viza prima dezbaterie. Un alt argument în favoarea unei a treia dezbateri pentru decada 1970 este și faptul că prin ea putem înțelege polemica neîntreruptă până astăzi între neorealism, ca teorie derivată din realismul waltzian și instituționalismul neoliberal, ca teorie derivată din idealism, funcționalism, interdependența complexă și acomodarea la câteva afirmații neorealiste. Deși în ultimii zece ani cele două au tins tot mai mult spre o linie comună, iar diferențele între ele sunt cu siguranță mai mici astăzi decât similitudinile, trasarea celei de a treia dezbateri în anii '70, cu implicațiile ei teoretice pentru decada 1980, este importantă inclusiv pentru faptul că o bună parte din mediile academice americane ale RI, cele mai celebre, chiar dacă nu cele mai diverse din lume, sunt încă 'închise' în această polemică, pe care saltul epistemologic de la disputa tradiționalism contra behaviorism direct la pozitivism contra postpozitivism o subestimează.

Parcurgerea tuturor acestor tipuri de configurare a evoluției disciplinei precum și propria lectură asupra autorilor celor mai importanți mă conduce la a considera următoarele teorii și următorii autori ca importanți în RI, după cele două teorii fondatoare: funcționalism (anii 1940, David Mitranyi), tendințele de elaborarea a unor teorii sistemice de influență realistă (anii 1950, Morton Kaplan, Waltz cu prima sa carte, *Man, the State and War*, 1959) neofuncționalism (anii 1960, Ernst Haas), raționalism sau școala engleză a relațiilor internaționale (anii 1960-1970, Hedley Bull, lumea britanică), interdependența complexă (anii 1970, Robert Keohane și Joseph Nye, lumea americană), neorealism (începutul anilor 1980, Kenneth Waltz) și instituționalism neoliberal (ultimii ani ai decadelor 1980, Robert Keohane), post-pozitivism cu teoria critică, feminismul, post-modernismul (începând cu anii 1980 dar cu amploare abia în anii 1990 și mai cu seamă în mediile

europene și anglo-canadiene ale relațiilor internaționale), constructivismul (sfârșitul decadei 1990 și astăzi, Alexander Wendt, Nicholas Onuf, Friederich Kratochwill, Jeffrey Checkel). În paralel, anii 1990 sunt martorii revigorării teoriei normative în relațiile internaționale (Brown, 2001). Pe linie normativă se desprinde și linia WOMP (World Order Model Project) care încearcă o regândire a comunității globale și propunerea de modele de organizare globală. Începând cu anii 1970 își face apariția încă o școală de teorie a relațiilor internaționale, revendicându-se din marxism și familia ideologiilor de stânga și nu de la cele două teorii fondatoare de disciplină. Curentul este prezent mai ales în mediile latino-americane dar are și contribuții nord-americane; el reunește teoriile sistemelor mondiale și ale dependenței structurale (Immanuel Wallerstein, Johann Galtung, Frederico Cardoso).

Acestea ar fi în mare traseele pe care le-au parcurs teoriile relațiilor internaționale de la fondare până astăzi. Cu excepția teoriilor normative, a WOMP și a școlii engleze probabil, astfel arată disciplina consacrată, acel mainstream theory din engleză. Este o disciplină în evoluție tip monolog sau polemică, în funcție în parte de cum dorim să ne-o configurăm, fondată ca o reflecție despre război și considerând războiul rațiunea de a fi, fenomenul justificator și care dă identitate domeniului (Smith, 1995, Guzzini, 2000). Pe măsură ce ea evoluează însă unghiurile se diversifică, problemele, actorii internaționali, motivele lor, tipurile de interacțiuni de asemenea, iar disciplina intră pentru unii în criză de identitate (Guzzini, 2000) pentru alții în procese de regândire de mult timp necesară (Booth, 1995).

3.2. Chestionar de autoevaluare:

- ❑ Reflectati asupra citatului: “(...) ceea ce vreau să subliniez este că tăcerile unei discipline sunt adesea caracteristica ei cea mai importantă.” Steve Smith , 1996
- ❑ Care credeti ca ar fi concluziile personale la nivel teoretic, dupa parcurgerea acestei materii?
- ❑ Care ar fi concluziile personale la nivel de analiza a practicii internationale?
- ❑ Care dintre teorii vi se pare cea mai convingatoare, pentru voi personal? De ce?

Bibliografie recomandata (modul III):

Guzzini, Stefano *Realism si relatii internationale*, Institutul European, Iasi, 2000, capitolele 9 – 13.
Todorean, Olivia “Relatiile internationale ca ultima frontiera a regandirii feministe”, in Olivia Todorean editoare, *Itinerarii contestatare*, Politeia, 2002 (BSP).
Zapartan, Liviu-Petru *Relatii internationale*, Studia, 2001 (BSP), paginile 166-176.

Bibliografie:

King, Garry, Robert Keohane si Sidney Verba, *Fundamentele cercetarii sociale*, cap. 1, ed. Polirom, Iasi, 2001.

Woodrow, Wilson *Cele 14 puncte*, Crestomatie TRI, Biblioteca Facultatii de Stiinte Politice, 2003

Morgenthau, Hans *Sase principii ale realismului*, Crestomatie TRI, Biblioteca Facultatii de Stiinte Politice, 2003

S. Burchill, 'Liberal Internationalism', in S. Burchill and A. Linklater, *Theories of International Relations*, 1996.

E. H. Carr, *The Twenty Years Crisis*, 1939, partea a 2-a (Biblioteca Institutului de Istorie).

S. Burchill, 'Realism and Neorealism', in S. Burchill and A. Linklater, *Theories of International Relations*, 1996.

Barry Buzan, 'The Timeless Wisdom of Realism?', in Smith, Booth and Zalewski, *International Theory: Positivism and Beyond*, 1996 (OT).

H. Morgenthau, *Politics Among Nations*, part 1, 1978 (BSP, Biblioteca Institutului de Istorie) .

Thucydides, 'The Melian Debate', in J. A. Vasquez, ed., *Classics of International Relations*, 1990.

K. N. Waltz, *Man, The State and War*, 1959, chapters 6, 7 (BSP); exista si versiunea tradusa in limba romana, aparuta la Institutul European, Iasi, 2000.

R. Keohane and J. Nye, *Power and Interdependence*, 1989, partea 1 (BSP).

R. Keohane, 'Neoliberal Institutionalism: A Perspective on World Politics', in Robert Keohane, *International Institutions and State Power*, 1989 , copie in Crestomatie TRI, BSP, 2003.

K. Waltz, *Theory of International Politics*, 1979, partile din Crestomatie TRI, BSP, 2003.

R. Keohane and J. Nye,* *Power and Interdependence*, 1989, versiunea integrala (BSP).

K. Waltz, *Theory of International Politics*, 1979, varianta integrala (BSP).

R. Keohane, *Neorealism and Its Critics*, 1986, capitolul 1 (BSP).

Guzzini, Stefano *Realism si relatii internationale*, Institutul European, Iasi, 2000, capitolele 9 – 13.

Todorean, Olivia "Relatiile internationale ca ultima frontiera a regandirii feministe", in Olivia Todorean editoare, *Itinerarii contestatare*, Politeia, 2002 (BSP).

Zapartan, Liviu-Petru *Relatii internationale*, Studia, 2001 (BSP), paginile 166-176.

Burchill et al, - Capitolul 6. Teoria Critica, pag. 155-180

Burchill et al – Capitolul 8. Constructivismul, pag. 209-230

Burchill et al. – Capitolul 9. Feminismul, pag. 231-276

Burchil et al. – Capitolul 7. Postmodernismul, pag. 181-208

Zapartan, Liviu-Petru *Relatii internationale*, Studia, 2001 (BSP), paginile 166-176.

